



AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



Sabira OSMAN

KAZAKİSTAN ALMATI ARKEOLOJİ MÜZESİ VE MERKE DEVLET MÜZESİ'NDEKİ
SAKA SERAMİKLERİ

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022



AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



Sabira OSMAN

KAZAKİSTAN ALMATI ARKEOLOJİ MÜZESİ VE MERKE DEVLET MÜZESİ'NDEKİ
SAKA SERAMİKLERİ

Danışman

Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sabira OSMAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Lokman TAY (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Güler YILMAZ (İmza)

Tez Başlığı: Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi ve Merke Devlet Müzesi'ndeki Saka Seramikleri

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 09./09/2022

Mezuniyet Tarihi : 27/10/2022

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi ve Merke Devlet Müzesi’ndeki Saka Seramikleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Sabira OSMAN





T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Sabira OSMAN
Öğrenci Numarası	20195247005
Anabilim Dalı	Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ
Tez Başlığı	Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi ve Merke Devlet Müzesi'ndeki Saka Seramikleri
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	
Rapor Tarihi	06.10.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 15 Alıntılar dahil: % 15
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 91 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı İmza	

İÇİNDEKİLER

ÇİZİMLER LİSTESİ.....	ii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	iv
RESİMLER.....	vii
TABLOLAR.....	viii
HARİTALAR LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
ÖZET.....	xi
SUMMARY.....	xii
ÖNSÖZ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM SAKALARIN TARİHİ VE COĞRAFYASI

1.1. Saka Tarihi	4
1.2. Sakaların Yayıldığı Coğrafya.....	5

İKİNCİ BÖLÜM ORTA ASYA SERAMİK SANATI

2.1. Orta Asya Neolitik Dönem Seramiği	7
2.2. Proto-Türkler ve Saka Dönemi Seramiği.....	8
2.3. Hun dönemi Seramiği	10
2.4. Göktürk Dönemi Seramiği.....	10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KATALOG

3.1. Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi Seramikleri.....	13
3.2. Kazakistan Merke Devlet Müzesi Seramikleri.....	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

4.1. Tür ve Form.....	51
4.2. Malzeme.....	62
4.3. Yapım Tekniği.....	63
4.3.1. Elde Biçimlendirme.....	63
4.3.2. Çarkta Biçimlendirme.....	63
4.4. Bezeme.....	64
4.4.1. Astar Bezeme Tekniği.....	64
4.4.2. Kazıma Tekniği.....	65
4.4.3. Baskı Bezek Tekniği.....	65
4.4.4. Kabartma Tekniği.....	66
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA.....	69

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 2.1.1. Ceyhun Kültürü Seramikleri	8
Çizim 2.1.2. Ceyhun Kültürü Seramikleri.....	8
Çizim 2.2.1. Amdronovo Kültürü Seramikleri	9
Çizim 2.2.2. Andronovo Kültürü Seramikleri	9
Çizim 3.1.1. 1 Katalog Numaralı Seramik.....	14
Çizim 3.1.2. 2 Katalog Numaralı Seramik.....	15
Çizim 3.1.3. 3 Katalog Numaralı Seramik.....	16
Çizim 3.1.4. 4 Katalog Numaralı Seramik.....	17
Çizim 3.1.5. 5 Katalog Numaralı Seramik.....	18
Çizim 3.1.6. 6 Katalog Numaralı Seramik.....	19
Çizim 3.1.7. 7 Katalog Numaralı Seramik.....	20
Çizim 3.1.8. 8 Katalog Numaralı Seramik.....	21
Çizim 3.1.9. 9 Katalog Numaralı Seramik.....	22
Çizim 3.1.10. 10 Katalog Numaralı Seramik.....	23
Çizim 3.1.11. 11 Katalog Numaralı Seramik.....	24
Çizim 3.1.12. 12 Katalog Numaralı Seramik.....	25
Çizim 3.1.13. 13 Katalog Numaralı Seramik.....	26
Çizim 3.1.14. 14 Katalog Numaralı Seramik.....	27
Çizim 3.1.15. 15 Katalog Numaralı Seramik.....	28
Çizim 3.1.16. 16 Katalog Numaralı Seramik.....	29
Çizim 3.1.17. 17 Katalog Numaralı Seramik.....	30
Çizim 3.1.18. 18 Katalog Numaralı Seramik.....	31
Çizim 3.1.19. 19 Katalog Numaralı Seramik.....	32
Çizim 3.1.20. 20 Katalog Numaralı Seramik.....	33
Çizim 3.1.21. 21 Katalog Numaralı Seramik.....	34
Çizim 3.1.22. 22 Katalog Numaralı Seramik.....	35
Çizim 3.1.23. 23 Katalog Numaralı Seramik.....	36
Çizim 3.1.24. 24 Katalog Numaralı Seramik.....	37
Çizim 3.1.25. 25 Katalog Numaralı Seramik.....	38
Çizim 3.1.26. 26 Katalog Numaralı Seramik.....	39
Çizim 3.2.1. 27 Katalog Numaralı Seramik.....	41
Çizim 3.2.2. 28 Katalog Numaralı Seramik.....	42

Çizim 3.2.3. 29 Katalog Numaralı Seramik.....	43
Çizim 3.2.4. 30 Katalog Numaralı Seramik.....	44
Çizim 3.2.5. 31 Katalog Numaralı Seramik.....	45
Çizim 3.2.6. 32 Katalog Numaralı Seramik.....	46
Çizim 3.2.7. 33 Katalog Numaralı Seramik.....	47
Çizim 3.2.8. 34 Katalog Numaralı Seramik.....	48
Çizim 3.2.9. 35 Katalog Numaralı Seramik.....	49
Çizim 3.2.10. 36 Katalog Numaralı Seramik.....	50



FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3.1.1. 1 Katalog Numaralı Seramik.....	14
Fotoğraf 3.1.2. 1 Katalog Numaralı Seramik.....	14
Fotoğraf 3.1.3. 1 Katalog Numaralı Seramik.....	14
Fotoğraf 3.1.4. 2 Katalog Numaralı Seramik.....	15
Fotoğraf 3.1.5. 2 Katalog Numaralı Seramik.....	15
Fotoğraf 3.1.6. 2 Katalog Numaralı Seramik.....	15
Fotoğraf 3.1.7. 3 Katalog Numaralı Seramik.....	16
Fotoğraf 3.1.8. 3 Katalog Numaralı Seramik.....	16
Fotoğraf 3.1.9. 3 Katalog Numaralı Seramik.....	16
Fotoğraf 3.1.10. 4 Katalog Numaralı Seramik.....	17
Fotoğraf 3.1.11. 4 Katalog Numaralı Seramik.....	17
Fotoğraf 3.1.12. 4 Katalog Numaralı Seramik.....	17
Fotoğraf 3.1.13. 5 Katalog Numaralı Seramik.....	18
Fotoğraf 3.1.14. 5 Katalog Numaralı Seramik.....	18
Fotoğraf 3.1.15. 5 Katalog Numaralı Seramik.....	18
Fotoğraf 3.1.16. 6 Katalog Numaralı Seramik.....	19
Fotoğraf 3.1.17. 6 Katalog Numaralı Seramik.....	19
Fotoğraf 3.1.18. 6 Katalog Numaralı Seramik.....	19
Fotoğraf 3.1.19. 7 Katalog Numaralı Seramik.....	20
Fotoğraf 3.1.20. 7 Katalog Numaralı Seramik.....	20
Fotoğraf 3.1.21. 7 Katalog Numaralı Seramik.....	20
Fotoğraf 3.1.22. 8 Katalog Numaralı Seramik.....	21
Fotoğraf 3.1.23. 8 Katalog Numaralı Seramik.....	21
Fotoğraf 3.1.24. 8 Katalog Numaralı Seramik.....	21
Fotoğraf 3.1.25. 9 Katalog Numaralı Seramik.....	22
Fotoğraf 3.1.26. 9 Katalog Numaralı Seramik.....	22
Fotoğraf 3.1.27. 9 Katalog Numaralı Seramik.....	22
Fotoğraf 3.1.28. 10 Katalog Numaralı Seramik.....	23
Fotoğraf 3.1.29. 10 Katalog Numaralı Seramik.....	23
Fotoğraf 3.1.30. 10 Katalog Numaralı Seramik.....	23
Fotoğraf 3.1.31. 11 Katalog Numaralı Seramik.....	24
Fotoğraf 3.1.32. 11 Katalog Numaralı Seramik.....	24

Fotoğraf 3.1.33. 11 Katalog Numaralı Seramik.....	24
Fotoğraf 3.1.34. 12 Katalog Numaralı Seramik.....	25
Fotoğraf 3.1.35. 12 Katalog Numaralı Seramik.....	25
Fotoğraf 3.1.36. 13 Katalog Numaralı Seramik.....	26
Fotoğraf 3.1.37. 13 Katalog Numaralı Seramik.....	26
Fotoğraf 3.1.38. 13 Katalog Numaralı Seramik.....	26
Fotoğraf 3.1.39. 14 Katalog Numaralı Seramik.....	27
Fotoğraf 3.1.40. 14 Katalog Numaralı Seramik.....	27
Fotoğraf 3.1.41. 14 Katalog Numaralı Seramik.....	27
Fotoğraf 3.1.42. 15 Katalog Numaralı Seramik.....	28
Fotoğraf 3.1.43. 15 Katalog Numaralı Seramik.....	28
Fotoğraf 3.1.44. 15 Katalog Numaralı Seramik.....	28
Fotoğraf 3.1.45. 16 Katalog Numaralı Seramik.....	29
Fotoğraf 3.1.46. 16 Katalog Numaralı Seramik.....	29
Fotoğraf 3.1.47. 16 Katalog Numaralı Seramik.....	29
Fotoğraf 3.1.48. 17 Katalog Numaralı Seramik.....	30
Fotoğraf 3.1.49. 17 Katalog Numaralı Seramik.....	30
Fotoğraf 3.1.50. 17 Katalog Numaralı Seramik.....	30
Fotoğraf 3.1.51. 18 Katalog Numaralı Seramik.....	31
Fotoğraf 3.1.52. 18 Katalog Numaralı Seramik.....	31
Fotoğraf 3.1.53. 18 Katalog Numaralı Seramik.....	31
Fotoğraf 3.1.54. 19 Katalog Numaralı Seramik.....	32
Fotoğraf 3.1.55. 19 Katalog Numaralı Seramik.....	32
Fotoğraf 3.1.56. 19 Katalog Numaralı Seramik.....	32
Fotoğraf 3.1.57. 20 Katalog Numaralı Seramik.....	33
Fotoğraf 3.1.58. 20 Katalog Numaralı Seramik.....	33
Fotoğraf 3.1.59. 20 Katalog Numaralı Seramik.....	33
Fotoğraf 3.1.60. 21 Katalog Numaralı Seramik.....	34
Fotoğraf 3.1.61. 21 Katalog Numaralı Seramik.....	34
Fotoğraf 3.1.62. 21 Katalog Numaralı Seramik.....	34
Fotoğraf 3.1.63. 22 Katalog Numaralı Seramik.....	35
Fotoğraf 3.1.64. 22 Katalog Numaralı Seramik.....	35
Fotoğraf 3.1.65. 22 Katalog Numaralı Seramik.....	35
Fotoğraf 3.1.66. 23 Katalog Numaralı Seramik.....	36

Fotoğraf 3.1.67. 23 Katalog Numaralı Seramik.....	36
Fotoğraf 3.1.68. 23 Katalog Numaralı Seramik.....	36
Fotoğraf 3.1.69. 24 Katalog Numaralı Seramik.....	37
Fotoğraf 3.1.70. 24 Katalog Numaralı Seramik.....	37
Fotoğraf 3.1.71. 24 Katalog Numaralı Seramik.....	37
Fotoğraf 3.1.72. 25 Katalog Numaralı Seramik.....	38
Fotoğraf 3.1.73. 25 Katalog Numaralı Seramik.....	38
Fotoğraf 3.1.74. 25 Katalog Numaralı Seramik.....	38
Fotoğraf 3.1.75. 26 Katalog Numaralı Seramik.....	39
Fotoğraf 3.1.76. 26 Katalog Numaralı Seramik.....	39
Fotoğraf 3.1.77. 26 Katalog Numaralı Seramik.....	39
Fotoğraf 3.2.1. 27 Katalog Numaralı Seramik.....	41
Fotoğraf 3.2.2. 28 Katalog Numaralı Seramik.....	42
Fotoğraf 3.2.3. 29 Katalog Numaralı Seramik.....	43
Fotoğraf 3.2.4. 30 Katalog Numaralı Seramik.....	44
Fotoğraf 3.2.5. 31 Katalog Numaralı Seramik.....	45
Fotoğraf 3.2.6. 32 Katalog Numaralı Seramik.....	46
Fotoğraf 3.2.7. 33 Katalog Numaralı Seramik.....	47
Fotoğraf 3.2.8. 34 Katalog Numaralı Seramik.....	48
Fotoğraf 3.2.9. 35 Katalog Numaralı Seramik.....	49
Fotoğraf 3.2.10. 36 Katalog Numaralı Seramik.....	50
Fotoğraf 4.1.1. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Seramiği.....	56
Fotoğraf 4.1.2. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Seramiği.....	57
Fotoğraf 4.1.3. Esik Müzesi Seramiği (Maşrapa).....	58
Fotoğraf 4.1.4. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Seramiği.....	59
Fotoğraf 4.1.5. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Seramiği.....	60
Fotoğraf 4.1.6. Almaty Kent Müzesi.....	60
Fotoğraf 4.1.7. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Seramiği.....	61
Fotoğraf 4.1.8. Esik Müzesi, Maşrapa.....	61

RESİMLER

Resim 4.1.1. Sarmat Dönemi Delikli Kaplar	56
Resim 4.1.2. Sarmat Dönemi Buhurdan.....	58



TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1.1. Kap Türü.	54
Tablo 4.1.2. Kapların Formu.....	55
Tablo 4.2.1.Hamur Rengi.....	62



HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.2.1.....	6
-------------------	---



KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ç.	: Ağız Çapı
Cm	: Santimetre
D.Ç.	: Dip Çapı
Ed.	: Editör
Mm	: Milimetre
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Y.	: Yükseklik



ÖZET

Bu çalışmada Kazakistan’da yer iki devlet müzesine ziyaretler gerçekleştirilmiş ve müzelerdeki seramikler incelenmiştir. Yapılan incelemeler sırasında seramiklerin form, hamur yapısı ve hamur dokusu göz önünde bulundurulmuş, katkı maddelerine ve kimyasal yapılarına değinilmemiştir. Saka dönemi seramiklerinin, formları değişiklik göstermekle birlikte farklı hamur rengine ve dokusuna sahip oldukları da gözlemlenmiştir. Çoğunlukla sade ve bezemesiz örnekler tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmada Saka dönemine atfedilen çoğu eserin kırmızı renginin yanı sıra fırınlama esnasında fazla ısıya maruz kalmış olan örneklerde, seramik yüzey üzerinde yanık izleri tespit edilmiştir. Kırmızı kil dışında pembemsi-kırmızı, krem ve gri renkli örneklerde mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Saka, seramik, kil

SUMMARY
SAKA CERAMICS IN KAZAKHSTAN ARCHAEOLOGICAL MUSEUM AND
MERKE STATE MUSEUM

In this study, visits were paid to two state museums in Kazakhstan to examine the ceramics exhibited there. The examination deals with the form, paste structure and texture of the ceramics. It has been observed that the Saka period ceramics have different paste colors and textures, although their forms vary. Mostly plain and undecorated samples were found. In the study, in addition to the red color of most of the artifacts belonging to the Saka period, burn marks were detected on the ceramic surface of the samples that were exposed to excessive heat during firing. Apart from its red clay, it is also available in pinkish-red and gray colored samples.

Keywords: Kazakhstan, Saka, ceramics, clay

ÖNSÖZ

“Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi ve Merke Devlet Müzesi’ndeki Saka Seramikleri” adlı çalışmamızda Saka dönemi seramiklerini tanıtmanın yanı sıra çevre kültürler arasındaki etkiler değerlendirilmiş olup, araştırmaya konu olan iki müzeye ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma süresince yardımlarını ve önerilerini esirgemeyen değerli hocam Abdullah KARAÇAĞ’a teşekkürlerimi sunuyorum. Seramik çizim yöntemleri konusunda değerli bilgilerini paylaşan hocam Doç. Dr. Lokman TAY’a ve Dr. Öğr. Üyesi Güler YILMAZ’a, Prof. Dr. Aiman DOSIMBAEVA’a, A.H. Margulan Arkeoloji Enstitüsü Öğretim Üyesi Arkeolog Boris A. ZHELEZNİKOV’a, Almatı Arkeoloji Enstitüsü Müzesi Arkeoloji Birimi Müdürü Erbol GALIMOV’a, müze eser sorumlusu İslam ŞERİ’ye, arkeolog Gulnara SİSİKENOVA’ya, Almatı Kent Müzesi görevlisi Tolganay MAHAMBETALİ’ye, Almatı’da konaklama ve ulaşım için yardımlarını esirgemeyen Aivaz AZİZOV’a, Merke Devlet Müzesi müdürü Aydın BAZİLOV ve müze görevlisi Aiman Hanıma, Jambıl Bölgesi Kazakistan Halk Asamblesi üyesi amcam Ayvaz OSMANOV’a, arazi çalışması sırasında yanımdan hiç ayrılmayan ve yardımlarını esirgemeyen babama, anneme ve kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım.

Sabira OSMAN

Antalya, 2022

GİRİŞ

Konunu Tanımı, Amacı, Önemi ve Sınırları

Orta Asya'nın bozkırlarında ortaya çıkmış göçebe kavim Sakaların Kazakistan coğrafyasındaki seramik eserler çalışmamıza konu olmuştur. Çalışmamızda Kazakistan'daki iki müzede yer alan seramikler incelenmiştir.

Çalışmamızın amacı, Kazakistan Devlet müzelerinde yer alan Saka dönemi seramiklerinin bilim dünyasına tanıtmak ve bilim dünyasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Ülkemizde bu alanda daha önce yapılmış bir çalışmanın yer almaması konunun özgünlüğü bakımından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmamızda Kazakistan'da yer alan beş devlet müzesine ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ziyaret edilen müzelerin üçünde eserlerin sergi alanından çıkarılıp ölçülerinin alınmasına izin verilmemiştir. Ziyaret edilen ve eserleri fotoğraflanmasına ve ölçülerinin alınmasına izin verilmiştir. İzin verilen müzelerin seramik eserlerinin fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri alınmış ve incelenen seramikler form, hamur yapısı ve dokusu bakımından tanımlama yapılarak, Saka dönemi özelliği taşıyan seramikler katalog bölümüne eklenmiştir.

Kaynak Değerlendirmesi

Sakaların tarihine baktığımızda günümüze kadar ulaşan ve onların tarihi, kültürü, günlük yaşamları, gelenek ve görenekleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz dönem kaynakları arasında M.Ö.485-424 yılları arasında yaşadığı bilinen Herodotos'un "Tarih"¹ adlı eseri yer almaktadır. Herodot eserinde "Saka" adını değil "Skyth" adını kullanmış olup, çalışmamızda bu eserden çokça yararlanılmıştır. Saka dönemine ait en önemli buluntuların elde edildiği Issık Kurganı kazısı kazı başkanı olan Arkeolog Kemal Akişev, "Kurgan Issık"² adlı eserinde Saka tarihi ve kültürüne değinmiştir. Bu alanda yapılmış en önemli çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Akişev ve Kuşaev'in bu alanda kaleme aldıkları bir diğer çalışma "Drevneya Kultura Sakov i Usuney Dolini Reki İli"³ dir. İli Irmağı vadisindeki Saka ve Usunlara değinilerek Sakaların köken sorunu irdelenmiştir. İlhami Durmuş'un "İskitler"⁴ adlı eserinde, İskit kültür, yaşam biçimi ve kökenine değinmekle beraber ülkemizde İskitler konusunda yapılan araştırmalar içinde önemli bir yere sahiptir. A.X. Margulan Arkeoloji Enstitüsü tarafından yayınlanmış olan "Kazakhstan v Saksuyu Epohu"⁵ adlı monografi çalışmasında da

¹ Herodot, 2018.

² Akişev, 1978.

³ Akişev ve Kuşaev, 1963.

⁴ Durmuş, 2015.

⁵ Beysenov, 2017.

Sakaların kültürel yapısı ve Saka dönemine tarihlendirilen eserler hakkında çeşitli makaleleri içermektedir. Akişev'in Baypakov ile kaleme aldığı bir diğer yayın olan "Vaprosı Arheologii Kazahstana"⁶ adlı yayında Kazakistan Arkeolojisi sorunlarına değinilmiştir. Arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen buluntular dönemsel olarak ayrılarak bir tipoloji içerisinde değerlendirilmiştir. Kazakistan coğrafyasında hüküm sürmüş Sakalar hakkında temel bilgilere sahip olduğumuz diğer bir yayın ise "Arheologiya Kazahstana"⁷ adlı yayındır. Eserde genel hatlarıyla Kazakistan coğrafyasında yaşamış olan toplumlar hakkında bilgiler içermektedir. Erken demir çağı evresine ait Sakaların yaşam biçimleri, yayıldıkları coğrafya ve arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen veriler ve tarihsel değerlendirmeleri de yer almaktadır. D.S. Raevsky'nin "Mir Skifskoy Kulturi"⁸ adlı yayınında İskitlerin daha çok mitolojiye değinmiştir. S.İ. Rudenko'nun "Gornoaltayskie Nahodki Skifi"⁹ adlı yayınında İskit-Saka sorunu üzerine tartışmış ve dağlık Altay bölgesindeki buluntular ışığında ortaya koydukları eserleri değerlendirmiştir. Seramik buluntuların değerlendirilmesinde Tuğba Ökse'nin "Ön Asya Arkeolojisinde Çanak Çömlek"¹⁰ ve "Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri"¹¹ adlı yayınlarından büyük ölçüde yararlanılmıştır. Form, hamur rengi, hamur dokusu, seramik terimleri konusunda başvurulmuştur. İkinci bölümde yer alan genel seramik konusunda bilgi veren A.A. Bobrinskiy'nin "Gonçarstvo Vostočmoy Evropı (Doğu Avrupa Çömlekçiliği)"¹² adlı yayınından faydalanılmıştır. Seramik eğitimi, çömlekçi çarkı kullanımı, form oluşturma, ham madde olarak kilin yapısı, dokusu vb. hakkında bilgi vermektedir. M.K. Habdulinan'nın "Stepnoye Priişime v Epohu Rannego Jelezo"¹³ de erken demir çağı seramiklerinin gelişimine örnekler ışığında değinilmiştir.

Yöntem

Çalışmanın hazırlık aşamasında öncelikle yazılı ve görsel kaynaklar incelenmiştir. İncelenen kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında saha çalışması gerçekleştirilmeden önce ziyaret edilecek müzeler belirlenerek müzelere ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Yapılan saha çalışması sonrasında elde edilen bilgiler ışığında yazım aşamasına geçilmiştir.

⁶ Akişev ve Baypakov, 1979.

⁷ Baypakov, 2006.

⁸ Raevsky, 2006.

⁹ Rudenko, 1952.

¹⁰ Ökse, 2012.

¹¹ Ökse, 2015.

¹² Bobrinskiy, 1978.

¹³ Habdulina, 1994.

Çalışmamızın sunuluşunda “Giriş”, “Sakaların Tarihi ve Coğrafyası”, “Orta Asya Seramik Sanatı”, “Katalog”, “Değerlendirme” ve “Sonuç” bölümleri yer almaktadır. “Giriş” bölümünde çalışmanın konusu, tanımı, önemi, sınırları, kaynak değerlendirmesi ve yönetime değinilmiştir. “Sakaların Tarihi ve Coğrafyası” bölümünde genel hatlarıyla tarihi ve coğrafi bilgiler verilmiştir. Çok büyük bir coğrafyaya hakim olan İskitlerin-Sakaların tarihi ve coğrafyasına bakıldığında genel hatları ile bir anlatım tercih edilerek bu bölümün detaylı bir şekilde değerlendirilmesine gerek duyulmamış ve Saka dönemi hakkında temel bir bilgi edinilmesi için kısa bir şekilde yer verilmiştir. Ayrıca çalışmamız içerisinde, “İskit” değil “Saka” isimlendirilmesi tercih edilmiştir. “Orta Asya Seramik Sanatı” bölümünde Orta Asya sanatı içerisinde seramiğin gelişimine İslamiyet’in Orta Asya’ya geliş sürecine kadar olan evredeki gelişim ele alınmıştır. “Katalog” bölümünde ziyaret edilen iki müzede bulunan seramikler; form, hamur yapısı, rengi, süslemesi konusunda incelenmiştir. Bu bölümde eserlerin tarihlendirmesi müze envanterine göre yapılmıştır. “Değerlendirme” bölümünde incelenmiş olan seramiklerin form, hamur yapısı, süslemesi bakımından önce kendi içerisinde değerlendirilmiş olup bu değerlendirme tablo ile özetlenmiştir. Aynı şehirlerde yer alan üç müzeye gerçekleştirilen ziyaretler sonucunda benzer özellik taşıyan örnekler bu bölümde katalog örnekleri ile değerlendirilmiştir. Katalog bölümünde müze envanterine göre yapılmış olan tarihlendirme bu bölümde yapılan bütün incelemeler sunucunda değişiklik gösterebilmektedir. “Sonuç” bölümünde ise yapılan çalışmada elde edilen veriler kısaca değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda yararlandığımız bütün yayınlar, metin içerisinde kullanıldıkları yerlerde numaralandırılmış ve sayfanın alt bölümünde yer verilmiş olup künyelerinin tamamı enstitümüz kuralları dahilinde “Kaynakça” bölümünde alfabetik sıra verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAKA TARİHİ VE COĞRAFYASI

1.1. Saka Tarihi

Saka tarihine baktığımızda pek eski dönemlerden günümüze ulaşmış efsanevi karakterlerin içinde bulunduğu metinler yer almaktadır. Bu metinlerden birini içeren şüphesiz Herodotos'un "Tarih" adlı eseridir¹⁴. Herodotos'un aktardığı bilgilere göre; Targios Sakaların atası olarak kabul edilmiş. Targios'un babası Zeus, annesi ise Borysthene Irmağı'nın kızıymış. Efsaneye göre Targios'un üç çocuğu olmuş. Bunlar; Lipoxaias, Arpoxas ve Koloxais'mış. Hikayeye göre Skyhia'ya gök yüzünden saban, balta, boyunduruk ve kupa düşmüş. Targios'un oğullarından en büyük olanı Lipoxais gök yüzünden düşen bu eşyalara doğru yaklaşmış. Altın kor olmuş ve çekilmek zorunda kalmış. Büyük oğlundan sonra ortanca oğlu, Arpoxais'te yaklaşmış ancak büyük kardeşinde olduğu gibi o da geri çekilmek zorunda kalmış. En son küçük olan kardeşleri Koloxais yaklaşmış. Küçük kardeş yaklaşınca altın soğumuş ve gök yüzünden düşen eşyaları alıp evine götürmüş. Büyük olan kardeşler küçük kardeşlerinin bu mucizesini görmüşler ve iktidarı ona bırakmışlar. En küçük olan Lipoxias'ten Aukhatea olarak bilinen Skythler doğmuş, Arpoxias'ten, Katiariler ve Traspieresler, Koloxias'ten ise kralları doğmuş. Anlatılan bir diğer hikaye ise Gelyon ve öküzleri ile ilgili olan hikayedir. Diğer hikaye ile benzerlik göstermektedir.

Sakalar hakkında yazılı olarak bilgi edindiğimiz bir diğer dönem kaynağı Asur kralı Asarhaddon'un yazıtıdır¹⁵. Yazıtta Sakaların sadece Asur devleti için değil o dönemde var olan bütün devletler için tehlikeli oldukları yazmaktadır. Bu tehlikeden kaynaklı Asur kralı, o dönemde Saka karlı olan Partatua ile ittifak kurmuştur¹⁶. Partatua'nın oğlu, babası öldükten sonra Sakaların kralı olmuştur. Oğlu Madiyes, Ön Asya'da başarılı olmuş ve zaferler kazanmıştır. Bu dönemde Sakaların Medya üzerine sefer düzenlemişlerdir. Bu sefer sonucunda Meydalılar yenilgiye uğramışlar ve Sakaların egemenliği altına girmişlerdir. Bu seferin sonucunda Sakaların topraklarını genişletmişlerdir. Sakaların bu görkemli dönemi Makedonyalı İskender'in yaşadığı zamanda eskisi kadar şatafatlı şekilde devam etmemişlerdir. Bunun nedeni Greklerin, Sakalar ile ilk temasları ise M.Ö. 8. yüzyılda kolonizasyon hareketlerinin başlamasıyla Karadeniz kıyısında karşılaşmaları ile olmuştur¹⁷.

¹⁴ Herodot, 2018.

¹⁵ Hasanov, 2009: 8.

¹⁶ Hasanov, 2009: 8.

¹⁷ Durmuş, 2015: 45.

Pers dönemi kaynaklarında “Saka” adına doğrudan rastlamaktayız. Yazılı kaynakların başında gelen Behistun kitabesinde Pers Kralı Darius Sakaları üç gruba ayırarak isimlendirmiştir¹⁸. Bu kitabeye göre, Saka tigrakhauda(sivri başlıklı Sakalar), Saka tiay para daray (Denizin ötesindeki Sakalar) ve Saka haumavarga olarak ayrılmıştır¹⁹.

Sakaların tarih sahnesine çıkışlarına bakıldığında; M.Ö. 8.yüzyılda Kimmerlerin ülkesine geldikleri ve göçebe olan Sakaların Massagetler ile yaptıkları savaşın ardından yenilgiye uğramasından dolayı Kimmerlerin ülkesine kadar gitmişlerdir²⁰. Sakalar sadece Massagetler ve Kimmerler ile değil, Asur, Pers ve Urartularla da yayılmış oldukları geniş coğrafya dolayısıyla bağlantı kurmuşlardır.

M.Ö. 3. yüzyılda Sakaların siyasi egemenliğinin son bulması ile Usunlar, Çu, Alanlar ve Sarmatlar Kazakistan coğrafyasındaki Sakaların topraklarına hakim olmuşlar²¹. Bu kabileler “Saka” ortak adını taşıdıkları bilinmektedir²².

1.2. Sakaların Yayıldığı Coğrafya

Sakaların yayıldıkları ve yaşadıkları coğrafyaları yazılı kaynaklar ve arkeolojik araştırmalar sonucunda öğreniyoruz. Arkeolojik buluntular, Sakaların M.Ö. 1. bin yılda Tuna Nehri’nden Çin’e kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış olduklarını göstermektedir²³. Antik dönemde, devletlerin sınırları siyasi olarak değil coğrafi olarak belirlendiği için kuzey doğu bozkırlar, yüksek Pamir dağı, Tien-Şan ve Altay Dağlarının sınırını oluşturduğu coğrafyada Sakaların yaşamış oldukları bilinmektedir²⁴. Çin’in Kuzeybatısından Hazar Denizi kıyısına kadar olan coğrafyada yaşamış olan İskitler, bataklıkta yaşayan Sakalar ve ovalıkta yaşayan Sakalar olarak ikiye ayrılmaktadır²⁵. Ovalık arazide yaşayan Sakaların “Saka haumavarga” olduğu düşünülmektedir. Darius’un altın levha kitabesinde Sakaların kuzeydoğu sınırında yaşayan halk olarak betimlemişlerdir²⁶. Oldukça büyük bir coğrafyaya hakim olan Sakaların sınırlarının geniş olma nedenlerinden biri de Kimmerler, Massagetler ve Medler ile yaşamış oldukları mücadeleleridir.

¹⁸ Hermann’dan Durmuş, 2015: 43.

¹⁹ Junge’dan Durmuş, 2015: 43.

²⁰ Durmuş, 2015: 92.

²¹ Akişev, 1979: 77.

²² Baypakov, 2006: 131.

²³ Durmuş, 2015: 48.

²⁴ Durmuş, 2015: 48

²⁵ Durmuş, 2015: 49

²⁶ Durmuş, 2015: 49



Harita 1.2.1. Kazakistan Haritası²⁷

(https://www.worldometers.info/img/maps/kazakhstan_political_map.gif)

Kazakistan coğrafyasına baktığımız zaman, Sakaların varlığı, M.Ö. 8-3. yüzyıla kadar gitmektedir²⁸. Sakalar Kazakistan'ın güney doğusunda ve Orta Kazakistan bölgesinde yaygın olup, Yedisu (Jetisu/Semirechya) bölgesi en büyük yerleşim bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır²⁹. Bu bölgede Saka dönemine atfedilen Beşşatır, Esik, Alekseyevskiy mezarlıkları yer almaktadır³⁰. Keşfedilmiş olan bu mezar yapılarından elde edilen bilgiler; kurgan inşa etme geleneği, Saka kültürünün gelişimi, toplumsal yapıdır³¹.

M.Ö. 1. binyılın sonunda Kazakistan topraklarında varlığını sürdüren Sakaların siyasi egemenliğine son veren yeni kabile birlikleri ortaya çıktı³². Ortaya çıkan bu kabileler; Usun, Kanguyev, Alan ve Sarmatlardır³³.

²⁷ https://www.worldometers.info/img/maps/kazakhstan_political_map.gif Erişim Tarihi: 10.06.2022: 11:35

²⁸ Akişev, 1979: 55.

²⁹ Turgaraeva, 2016: 19.

³⁰ Turgaraeva, 2016: 16.

³¹ Akişev, 1979: 56.

³² Akişev, 1979: 77.

³³ Akişev, 1979: 77.

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ASYA SERAMİK SANATI

Tarih boyunca yapılan çanak çömlek, tuğla, kiremit, terrakotta³⁴, sırlı karolar, bloklar gibi pişmiş toprak ürünlere “seramik” denir³⁵. Seramik eski çağlardan günümüze kadar ulaşmış olan bir sanat dalıdır. Seramik incelemeleri sonucunda teknik yapı, kap tipi, bezeme, coğrafi yayılımın yanı sıra teknik düzey, sosyoekonomik yapı, sosyopolitik yapı, kültürel yapı, yaşam tarzı, kültürel etkileşim gibi alanlarda bilgi sahibi olunur³⁶.

Orta Asya seramik sanatına bakıldığında geniş yüz ölçümü, farklı iklimler ve toprak yapısı ile seramik üretimi açısından oldukça verimli bir coğrafyaya sahip olduğu görülmektedir. Bu geniş coğrafyanın seramik sanatının gelişime baktığımız zaman İslamiyet’in bu coğrafyaya gelişinden önceki evre İslamiyet’in gelişi sonrası evre değerlendirildiğinde seramik sanatında değişimler ve gelişmeler gözlemlenmiştir³⁷. Ancak çalışmamız içerisinde İslamiyet’in bu coğrafyaya geliş evresine kadarki dönem seramik gelişimi ele alınmıştır.

2.1. Orta Asya Neolitik Dönem Seramiği

Orta Asya seramik sanatı içerisinde Neolitik döneme baktığımızda, ilk seramik örneklerinin Taş Devrinde ortaya çıktığı görülmektedir³⁸. İlk örneklerini M.Ö. 7.-5. bin arasına tarihlendirilen³⁹ Ceytun kültüründe gördüğümüz seramiklere bakıldığında henüz çömlekçi çarkının keşfedilmemiş olmasının yanında çömlek fırınlarının da olmadığı yapılan araştırmalarda görülmüştür⁴⁰. Günümüz seramik sanatına çok uzak olan örneklerin hamur yapılarında çeşitli bitkisel ve hayvanlar katkı malzemeleri bulunur. Bu malzeme yoğunluğundan dolayı günümüz örneklerine göre daha kalın cidar yapısına sahiptirler. Bu dönem örnekleri Kopet Dağı bölgesinde görülme ve bu bölge örneklerinin elde biçimlendirme tekniği ile yapıldığı, yaygın süsleme programının ise dikey dalgalı çizgiler şeklinde işlenmiş basit geometrik süsleme olduğunu ve çok az bir kısmının boyalı olduğu örnekler yer alır⁴¹.

³⁴ Sarıdan kızı kahveye kadar değişik renklerde, tuğla ve kiremitten çok daha düzgün, ince dokulu pişmiş toprak. Hasol, 2014: 459.

³⁵ Hasol, 2014: 414.

³⁶ Ökse, 2015: 9.

³⁷ İslamiyet sonrası seramik konumuzun sınırları içerisinde yer almamasından dolayı detaylı şekilde bu döneme değinilmemiştir.

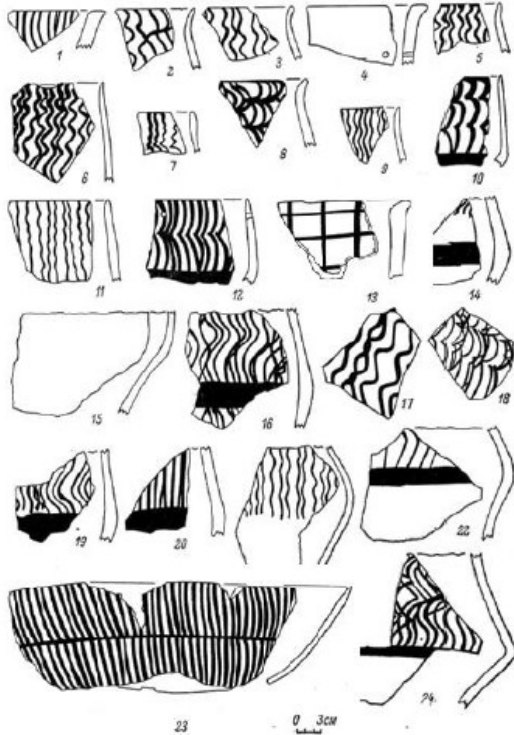
³⁸ Dresvanskaya, 1980: 5.

³⁹ Kocaispir, 2017: 133.

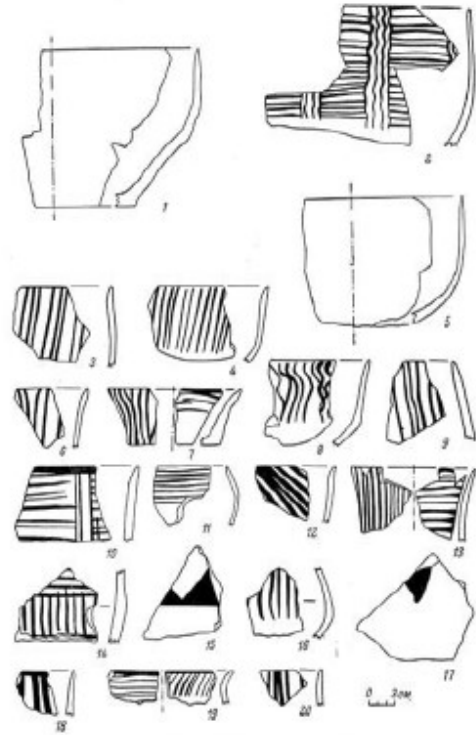
⁴⁰ Dresvanskaya, 1980: 5.

⁴¹ Çoruhlu, 2013: 59.

Orta Asya'nın neolitik döneminde karşımıza çıkan seramik sanatı, kalkolitik dönemde Çinliler tarafından keşfedilen çömlekçi çarkı aracılığı ile ilerleme sağlamış oldukları aktarılmaktadır⁴².



Çizim 2.1.1. Ceytun Kültürü Seramikleri
(Kocaispir, A., 2017: 141.)



Çizim 2.1.2. Ceytun Kültürü Seramikleri (Kocaispir, A., 2017: 142.)

2.2. Proto-Türkler ve Saka Dönemi Seramiği

Çalışmamıza konu olan dönem öncesinde “hazırlık kültürleri” ya da “Proto-Türkler” olarak ele aldığımız kültürler içerisinde yer alan Afanasyevo kültürü (M.Ö. 3. bin sonu 2. bin başı) seramiklerine baktığımızda genellikle mezarlar içerisinde, defin törenlerinde kullanılan seramiklere rastlanmıştır. Örneklere baktığımızda, sivri dipli ve iyi pişirilmemiş kaplar tespit edilmiştir⁴³. Süslene biçimlerine bakıldığında kaba motifler ile süslü oldukları ifade edilmektedir⁴⁴. Andronovo kültürü seramikleri günlük yaşamda kullanılan kaplar ve törenlerde kullanılan kaplar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır⁴⁵. Günlük yaşam kapları daha sadeyken törenlerde kullanılan kaplar yüksek kaliteli, cilalı yüzeye sahip, ince boyunlu omuzlu, yuvarlak

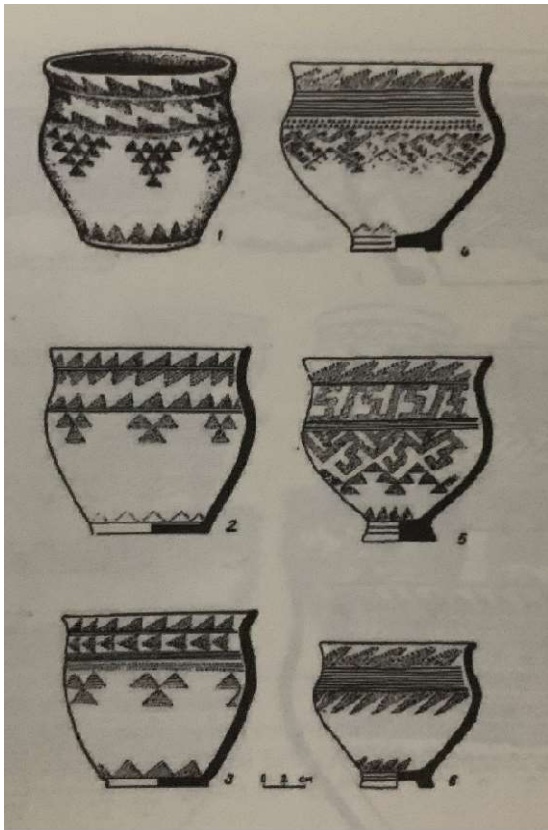
⁴² Gökbel, 2020: 149.

⁴³ Çoruhlu, 2013: 31.

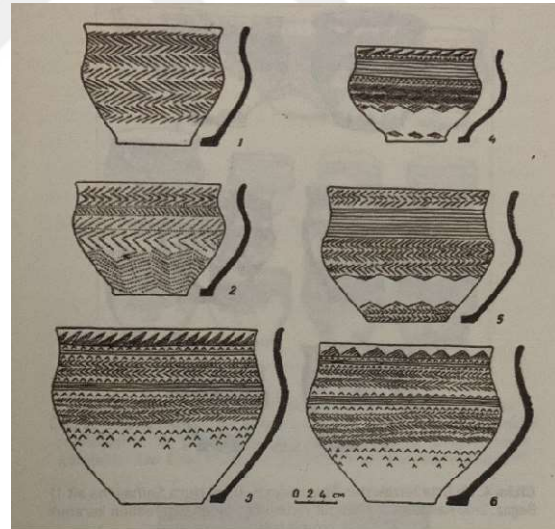
⁴⁴ Çoruhlu, 2013: 31.

⁴⁵ Çoruhlu, 2013: 41.

karınlı, geometrik süslemelidirler⁴⁶. Ağız, boyun ve omuz kısımlarında bölgesel olarak desenler farklılık göstermekle beraber desenlerde daha çok taralı üçgenler, çizgiler görülür⁴⁷. Bu kültürün kaplarının hamur yapısında bakıldığında kilden yapılmış kahve renkli hamura sahip olup hamur yapısında kum, saman ya da lifler yer alır⁴⁸. Sakalar ile aynı dönem içerisinde varlığını sürdürmüş olan Sarmatların seramiklerine bakıldığında, Saka dönemi ile benzer özellikler gösterdikleri görülmektedir. Kırmızı kil rengi ile dikkat çeken Sarmatlar dönemi örneklerinde çömlekçi çarkının kullanıldığı Kraeva ifade etmektedir⁴⁹. Sarmatların yanı sıra Sargat kültürü örneklerine M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren rastlanmakla birlikte⁵⁰, yarı yerleşik yarı göçebe olan bu kültürün örnekleri Kuzey Kazakistan ve İrtiş bölgesinde görülmektedir⁵¹.



Çizim 2.2.1. Andronovo Kültürü seramikleri (Yıldırım, E., 2020:284.)



Çizim 2.2.2. Andronovo Kültürü seramikleri (Yıldırım, E. 2020:283.)

⁴⁶ Çoruhlu, 2013: 41.

⁴⁷ Yıldırım, 2020: 280.

⁴⁸ Yıldırım, 2020: 280.

⁴⁹ Kraeva, 2015: 91, 2019: 137.

⁵⁰ Habdulina, 1994: 83.

⁵¹ Habdulina, 1994: 83.

2.3. Hun Dönemi Seramiği

Hun dönemi seramik sanatına baktığımızda, Proto-Türkler evresindeki seramik sanatının devam etmektedir. Erken demir çağı örneklerine nazaran demir çağı örneklerine mezarlıklarda rastlanmıştır. Ölülerin yanında tespit edilen örneklerde erken demir çağı evresine göre daha gelişmiş oldukları görülmektedir. Bu dönem seramiklerinin Abakan örneklerinde çömleklerinin çoğunun maviye çalan kül rengine sahip ve iyi bir hamur dokusuna sahip olduğu görülmüştür⁵². Bundan dolayı da Hunların çok iyi fırınlara sahip oldukları düşünülmektedir⁵³. Gri hamur rengine sahip olan birkaç örnekte şişkin gövdeli, ağız kenarları dışarıya doğru genişir⁵⁴. Hun seramiklerine Tuva'nın Uluğ-Khem ve Kökel kültürü kapları örnek verilebilir⁵⁵.

2.4. Göktürk Dönemi Seramiği

Göktürk devri seramik sanatına bakıldığında, M.S. 6. yüzyılın ilk yarısı ile 8. yüzyıl arasındaki dönemde üretim, teknik ve süsleme açısından büyük farklılık görülmemektedir. Göktürk devri seramiği olarak nitelendirilen örnekler bu devrin mezarlarında görülen pişmiş topraktan yapılmış kadehler bulunmaktadır⁵⁶. Kadehlerin altında lotus motifi, gövdeleri üzerinde de kuşaklar kazıma tekniği ile yüzeye işlenmiş süslemeler yer alır⁵⁷. Kazakistan coğrafyasında yer alan Göktürk devri örneklerine bakıldığında, Talgar ve Kulan seramikleri bu dönem kaplarına örnek verilebilir⁵⁸.

Yüzyıllar içerisindeki gelişime bakıldığında M.Ö. 4.-2. Yüzyıl örneklerine bakıldığında düz tabanlı seramik örnekleri ile küresel gövdeli seramiklerin ortaya çıktığı görülmektedir⁵⁹. M.Ö. 2.-1.. Yüzyıl seramiklerinde ithal edilmiş örneklerin yanı sıra kısa dışbükey boyunlu, düz ağızlı, dışbükey gövdeli örnekler yer almaktadır⁶⁰.

Üretim merkezleri konusunda kesin veriler olamamakla birlikte bir yerleşim yerindeki keşfedilmiş olan seramiklerin orada üretilmemiş olma olasılıkları yüksektir. Çünkü kültürler arası etkileşimler, coğrafya yapısı ve yerleşim yerlerinin birbirleri ile olan mesafelerinden dolayı başka bölgeden getirilmiş olma ihtimalleri vardır⁶¹. Gerçekleşen bu yer değiştirmenin

⁵² Çoruhlu, 2013: 157.

⁵³ Çoruhlu: 2013:157.

⁵⁴ Çoruhlu, 2013: 158.

⁵⁵ Habdulina, 1994: 86.

⁵⁶ Çoruhlu, 2013: 233.

⁵⁷ Çoruhlu, 2013: 233.

⁵⁸ Çoruhlu, 2013: 243.

⁵⁹ Habdulina, 1994: 85.

⁶⁰ Habdulina, 1994: 64.

⁶¹ Kraeva, 2019: 136.

nedenleri; a) hediye, b) yenileme, c) ticaret ve d) farklı yollarla elde etmedir⁶². Ön Ural ve Batı Kazakistan bölgesinde kendi dönemi içerisinde farklı örneklerin yer alması da bu bilgiyi destekler niteliktedir.



⁶² Kraeva, 2019: 136.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

Katalog oluşturulurken, öncelikle iki müzede yer alan Erken Demir Çağı seramikleri ayrıştırılmıştır. Katalogda yer alan örnekler detaylı şekilde anlatılmadan önce bulundukları müzeler hakkında kısaca bilgilere yer verilmiştir. Çanak, çömlek ve kaseleri tür ayırırken çap ve yükseklin ön planda tutulmuştur. Yüksekliği 10 cm'e ve çap genişliği en az 5.1 cm olan kaplar çanak olarak isimlendirilmiştir. Yüksekliği 10 cm'den fazla olan kaplar ise çömlek olarak isimlendirilmiştir. İşlevi bakımından da bir isimlendirmeye yer verilen kaplar ise lazımlık, ibrik ve bardaklardır. Çünkü yükseklik ve çap genişliği bakımından çanak ve çömlek olarak isimlendirilen örneklerden farklıdırlar. Örnekler bulundukları müzelerin envanter numaraları, buluntu yerleri, dönemleri, ölçüleri, işlevleri ve bezemeleri göz önünde bulundurularak Sanat Tarihi terminolojisine göre tanımlamaya yer verilmiştir. Anlatılan teorik bilgileri daha anlaşılır kılmak amacı ile her tanımdan sonra seramikler çizim ve fotoğraflarla desteklenmiştir.

3.1. Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi Seramikleri

Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi, A.H. Margulan Arkeoloji Enstitüsüne bağlı olan bir müzedir. Enstitünün müzesi 1973 yılında, siyasetçi Dinmukhamed Kuaev'in girişimleri ile açılmıştır. Enstitünün önde gelen isimleri olan A.H. Margulan, A.N. Nusupbekova, K.A. Akişev, K.A. Baypakov'da müzenin kurulmasına öncülük etmiştir⁶³.

Almatı Arkeoloji Müzesinde Erken Demir Çağına ait olan seramikler incelenmiştir. Seramiklerin ölçüleri alınıp ölçek yardımı ile fotoğrafları çekilmiştir. Eserlerin buluntu yerleri kesin olarak bilinmemekle birlikte Sakaların hakim olduğu Yedisu (Jetisu) bölgesinde karşımıza çıkmaktadır⁶⁴.

⁶³ [Музей археологии \(e-history.kz\)](http://e-history.kz) erişim tarihi: 25.08.2022, 14:32.

⁶⁴ Akişev, 1979:56.

KATALOG NO: 1

MÜZE ENVANTER NO: 254

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 11.3 cm, A.Ç. 11 cm, Y. 27.7 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Gri, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



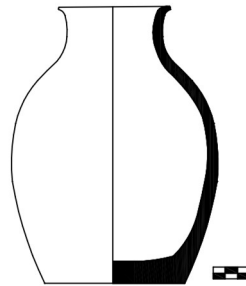
Foto. 3.1.1.



Foto. 3.1.2.



Foto. 3.1.3.



Çizim 3.1.1.

KATALOG NO: 2

MÜZE ENVANTER NO: 261

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, küresel gövdeli, düz boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 8.9 cm, A.Ç. 11.1 cm, Y. 23.3 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Pembemsi kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.

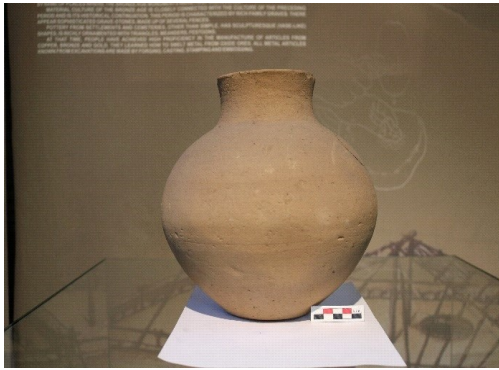


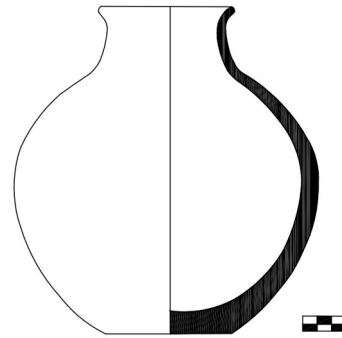
Foto. 3.1.4.



Foto. 3.1.5.



Foto. 3.1.6.



Çizim 3.1.2.

KATALOG NO: 3

MÜZE ENVANTER NO: 263

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, küresel gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 7.8 cm, A.Ç. 8.4 cm, Y. 15.2 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Genel olarak sade bir eserdir ancak küresel gövdesi üzerinde şekillendirme yönteminden kaynaklı olarak gövdeyi kaplayan şeritler yer alıyor.



Foto. 3.1.7.

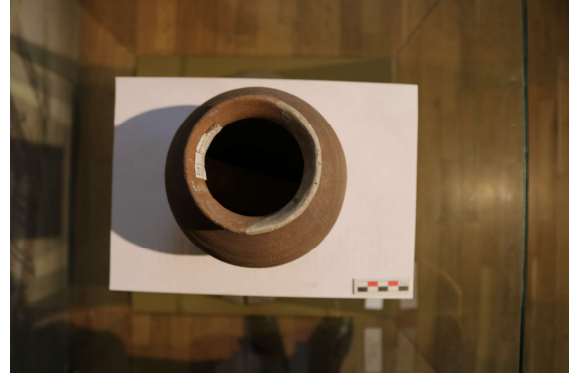
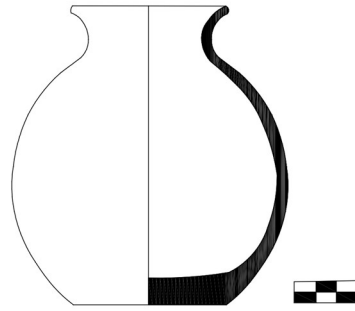


Foto. 3.1.8.



Foto. 3.1.9.



Çizim 3.1. 3.

KATALOG NO: 4

MÜZE ENVANTER NO: 215

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 6 cm, A.Ç.5.1 cm, Y. 8.1 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Gri, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Gövde üzerinde belirli aralıklarla yerleştirilmiş dairesel formda süslemeler yer almaktadır. Gövdesi üzerinde bu süsleme yedi sıra halinde devam etmektedir. Gövdesi üzerinde bir delik mevcuttur.



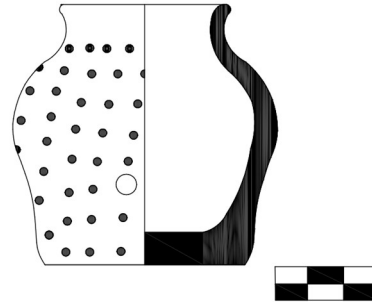
Foto. 3.1.10.



Foto. 3.1.11.



Foto. 3.1.12.



Çizim 3.1.4.

KATALOG NO: 5

MÜZE ENVANTER NO: 310

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, küresel gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 8.1 cm, A.Ç. 8.5 cm, Y. 19.1 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu, kırmızı astar boyalı

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur ancak kırmızı astar uygulaması mevcuttur.



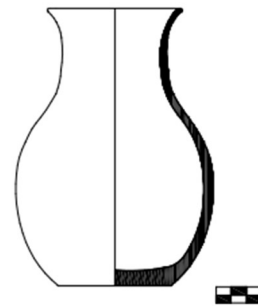
Foto. 3.1.13.



Foto. 3.1.14.



Foto. 3.1.15.



Çizim 3.1.5.

KATALOG NO: 6

MÜZE ENVANTER NO: 266

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, küresel gövdeli, içe çekik ağızlı, dışa kalınlaştırılmış ağız uçlu, tek dikey kulplu

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 3 cm, A.Ç. 13.2 cm, Y. 12.2 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur. Bir cephesinde gövde ve ağız bölümünün kesişim noktasında, kulp olarak nitelendirebileceğimiz bir çıkıntı vardır. Tek taraflı olarak yapılmıştır



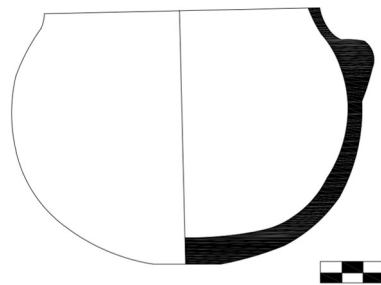
Foto. 3.1.16.



Foto. 3.1.17.



Foto. 3.1.18.



Çizim 3.1.6

KATALOG NO: 7

MÜZE ENVANTER NO: 371

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 11.6, A.Ç. 8.9 cm, Y. 17.1 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Gri, Orta yoğun dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



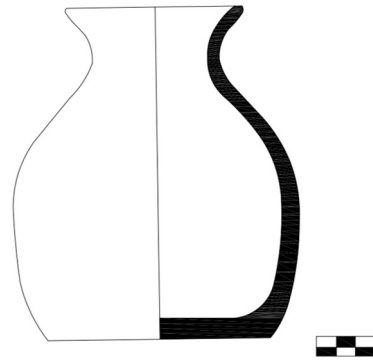
Foto. 3.1.19.



Foto. 3.1.20.



Foto. 3.1.21.



Çizim 3.1.7.

KATALOG NO: 8

MÜZE ENVANTER NO: 273

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, küresel gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 6.2 cm, A.Ç. 10.5 cm, Y. 11.8 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Gri, Orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Gövde ve boyun kısmının geçişinde kazıma tekniğinde yapılmış balık kılçığı motifi bulunmaktadır.



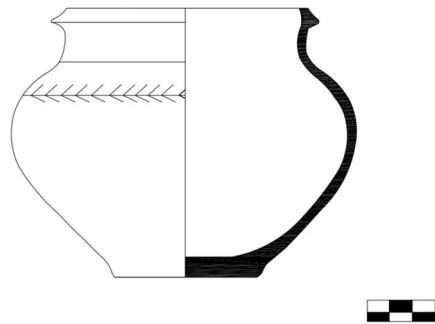
Foto. 3.1.22.



Foto. 3.1.23.



Foto. 3.1.24.



Çizim 3.1.8.

KATALOG NO: 9

MÜZE ENVANTER NO: 265

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, küresel gövdeli, içbükey kısa boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 5 cm, A.Ç. 10.4 cm, Y. 20.1

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı-gri, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Boyun kısmının bir bölümünü çevreleyen, motifi tam belli olmayan kazıma izleri mevcuttur.



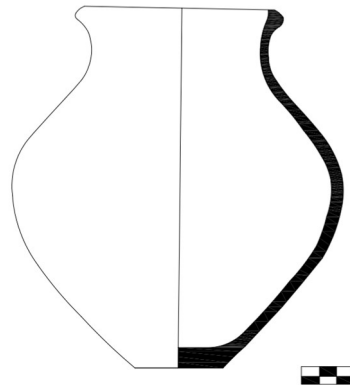
Foto. 3.1.25.



Foto. 3.1.26.



Foto. 3.1.27.



Çizim 3.1.9.

KATALOG NO: 10

MÜZE ENVANTER NO: 264

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, küresel gövdeli, içbükey uzun boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 2.5 cm, A.Ç. 7.8 cm, Y. 17.5 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Gövdeden boyuna geçiş bölümünde kabartmalı bir zincir dizisi yer alır.

Fırınlama esnasında oluşmuş yanık izleri küresel gövdenin alt bölümünde görülmektedir



Foto. 3.1.28.



Foto. 3.1.29.

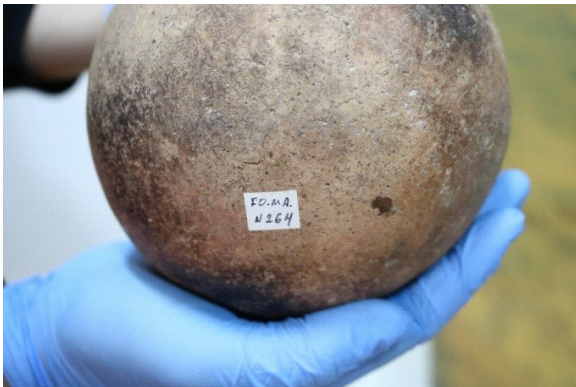
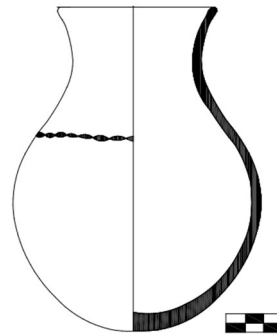


Foto. 3.1.30.



Çizim 3.1.10.

KATALOG NO: 11

MÜZE ENVANTER NO: 309

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 6.1 cm, A.Ç. 8.8 cm, Y. 19.8 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur. Kırmızı astar uygulaması vardır.



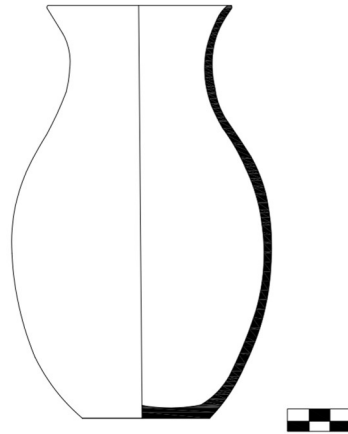
Foto. 3.1.31.



Foto. 3.1.32.



Foto. 3.1.33.



Çizim 3.1.11.

KATALOG NO: 12

MÜZE ENVANTER NO: 621

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı Saka Dönemi (M.Ö. VIII.-III. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, düz boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 9 cm, A.Ç. 11.8 cm, Y. 27.5 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Gövdeden boyun kısmına geçişte kazıma tekniği ile oluşturulmuş iki sıra düz şerit yer alır. Gövde üzerinde yer yer astar kalıntıları bulunur



Foto. 3.1.34.

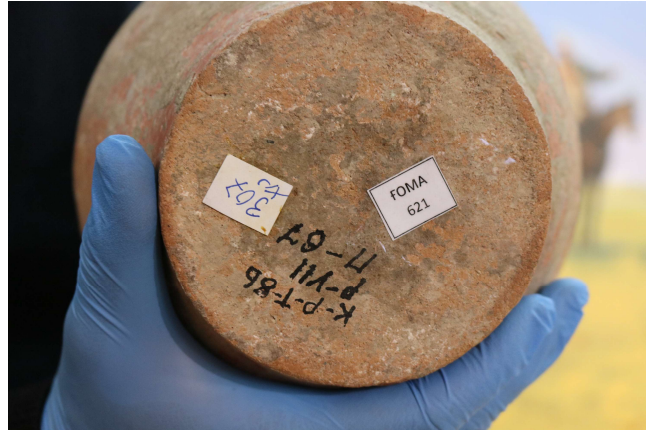
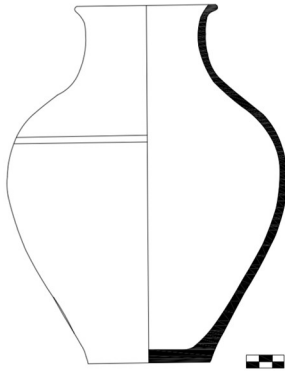


Foto. 3.1.35.



Çizim 3.1.12.

KATALOG NO: 13

MÜZE ENVANTER NO: 340

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çanak

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, düz ağızlı, tek tutamaklı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 3 cm, A.Ç. 13 cm, Y. 10 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı (oksitlenme ve yanma izleri görülmektedir.), orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur ancak dairesel formlu bir kabartması yer almaktadır.



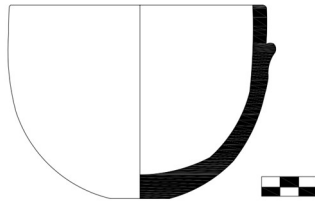
Foto. 3.1.36.



Foto. 3.1.37.



Foto. 3.1.38.



Çizim 3.1.13.

KATALOG NO: 14

MÜZE ENVANTER NO: 333

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çanak

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içe çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 7.8 cm, A.Ç. 12.5 cm, Y. 4.1 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



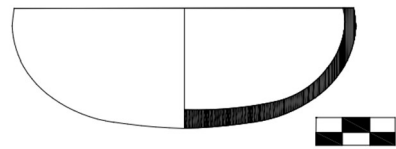
Foto. 3.1.39.



Foto. 3.1.40.



Foto. 3.1.41.



Çizim 3.2.14.

KATALOG NO: 15

MÜZE ENVANTER NO: 12

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çanak

FORMU: Düz dipli, yarım küresel gövdeli, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 3.8 cm, A.Ç. 11.8 cm, Y. 8.1 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



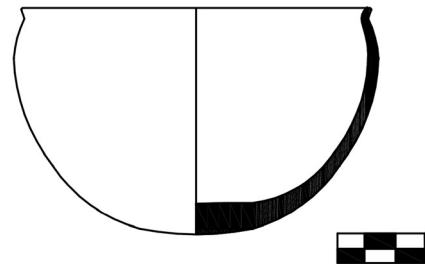
Foto. 3.1.42.



Foto. 3.1.43.



Foto. 3.1.44.



Çizim 3.1.15.

KATALOG NO: 16

MÜZE ENVANTER NO: 610

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çanak

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, yarım küresel gövdeli, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 3.5 cm, A.Ç. 15.5 cm, Y. 7.7 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



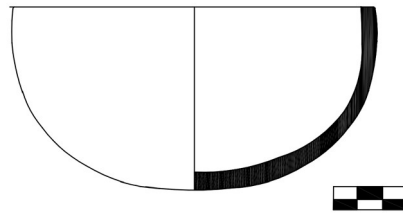
Foto. 3.1.45.



Foto. 3.1.46.



Foto. 3.1.47.



Çizim 3.1.16.

KATALOG NO: 17

MÜZE ENVANTER NO: 312

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çanak

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içe çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 9.5 cm, A.Ç. 26.1 cm, Y. 8.6 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



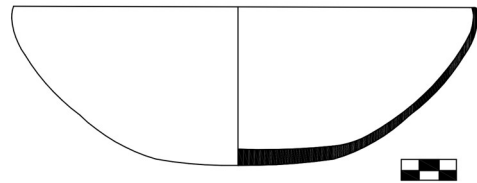
Foto. 3.1.48.



Foto. 3.1.9.



Foto. 3.1.50.



Çizim 3.1.17.

KATALOG NO: 18

MÜZE ENVANTER NO: 314

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çanak

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, dışbükey gövdeli, içe çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 5 cm, A.Ç. 18.3 cm, Y. 9.2 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, Orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur. Seramiğin pişirilme sırasında ateşe maruz kalmasından kaynaklı yüzeyde gri-kahverengi yanık izleri görülür.



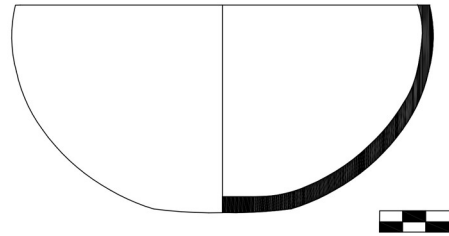
Foto. 3.1.51.



Foto. 3.1.52.



Foto. 3.1.53.



Çizim 3.1.18.

KATALOG NO: 19

MÜZE ENVANTER NO: 405

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Çanak

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içe çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 4.7 cm, A.Ç. 6.8 cm, Y. 6.7 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Krem hamur, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



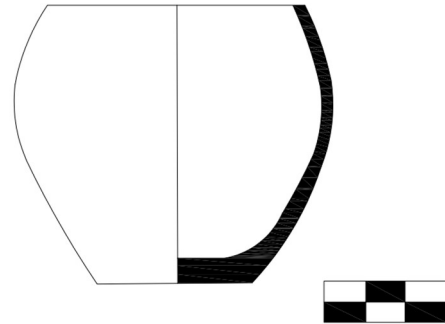
Foto. 3.1.54.



Foto. 3.1.55.



Foto. 3.1.56.



Çizim 3.1.19.

KATALOG NO: 20

MÜZE ENVANTER NO: 253

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Lazımlık

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, düz boyunlu, içe çekik ağızlı, duruşuna göre dikey kulplu

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 8 cm, A.Ç. 9.5 cm, Y. 16.2 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



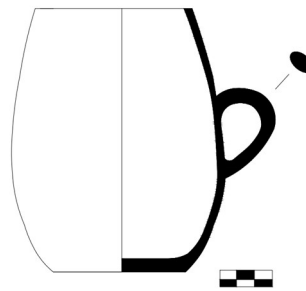
Foto. 3.1.57.



Foto. 3.1.58.



Foto. 3.1.59.



Çizim 3.1.20.

KATALOG NO: 21

MÜZE ENVANTER NO: 406

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Lazımlık

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, içe çekik ağızlı, duruşuna göre dikey kulplu

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 8.4 cm, A.Ç. 9.7 cm, Y. 18.3 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.

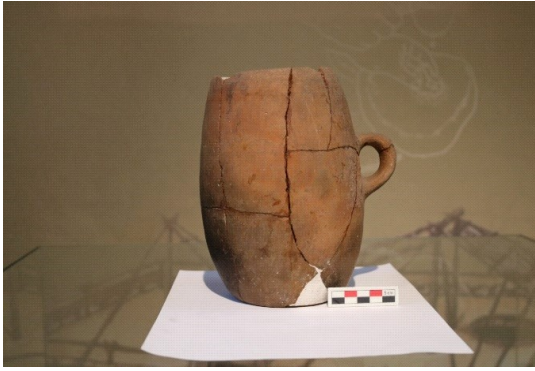


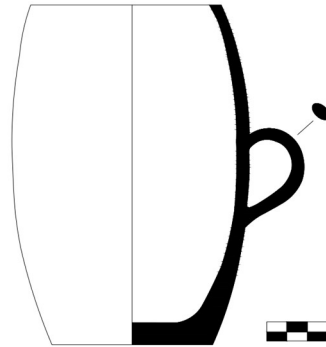
Foto. 3.1.60.



Foto. 3.1.61.



Foto. 3.1.62.



Çizim 3.1.21.

KATALOG NO: 22

MÜZE ENVANTER NO: 212

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Buhurdan

FORMU: Dışbükey gövdeli, düz boyunlu

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 7.1 cm, A.Ç. 2.1 cm, Y. 9.2 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Gri, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur. Form bakımından dolayı diğer örneklerden ayrılmaktadır. Hem dip bölümünde hem de ağız bölümünde açıklı mevcuttur. Huniye benzer bir formu vardır.



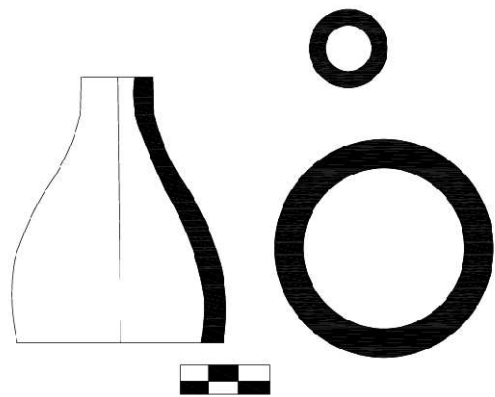
Foto. 3.1.63.



Foto. 3.1.64.



Fotot. 3.1 .65.



Çizim 3.1..22

KATALOG NO: 23

MÜZE ENVANTER NO: 611

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Testi

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı, tek dikey kulplu

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 8.1 cm, A.Ç. 8.5, Y. 16.9

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süsleme olarak gözde ve boyun kısmının geçiş bölümünde iki sıra zigzag motifi yer almaktadır. Boyun kısmında kırmızı astar uygulamasına dair izler yer alır.



Foto. 3.1.66.

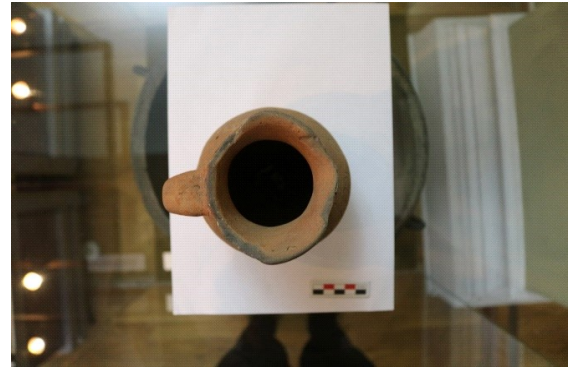


Foto. 3.1.67.

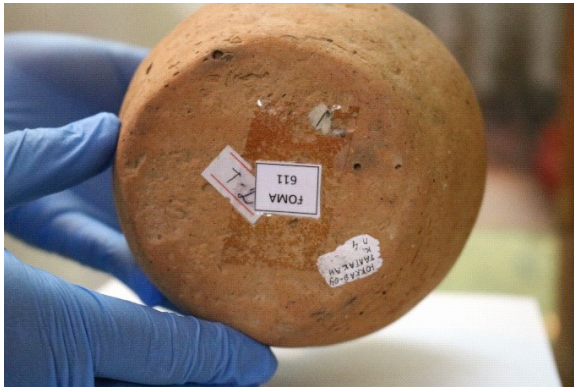
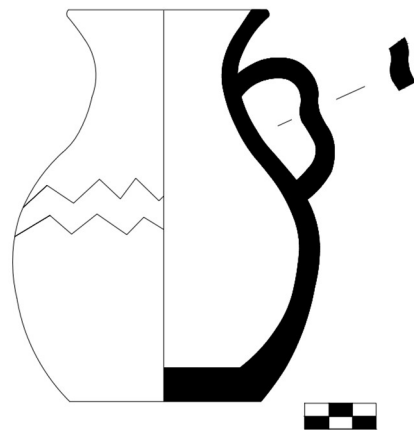


Foto. 3.1.68.



Çizim 3.1.23.

KATALOG NO: 24

MÜZE ENVANTER NO: 311

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: İbrik

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 11.7 cm, A.Ç: 8.2 cm, Y. 13.8 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, Orta yoğun dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



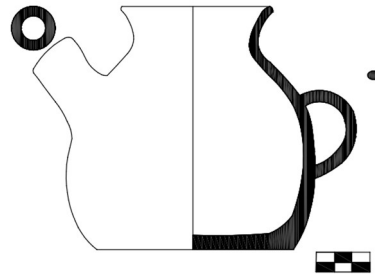
Foto. 3.1.69.



Foto. 3.1.70.



Foto. 3.1.71.



Çizim 3.1.24.

KATALOG NO: 25

MÜZE ENVANTER NO: 334

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Kavanoz

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, küresel gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 2.5 cm, A.Ç. 6 cm, Y. 11.8 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



Foto. 3.1.72.



Foto. 3.1.73.

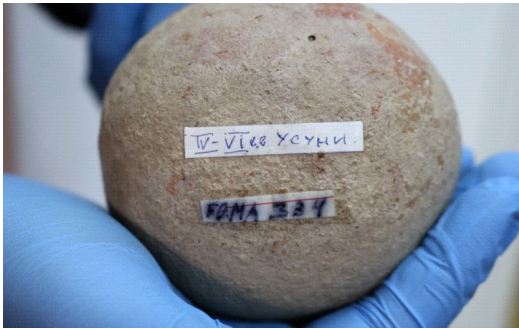
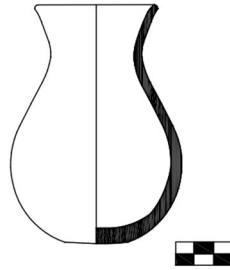


Foto. 3.1.74.



Çizim 3.1.25.

KATALOG NO: 26

MÜZE ENVANTER NO: 37

İNCELEME TARİHİ: 18.11.2021

DÖNEMİ: Erken Demir Çağı, Saka Dönemi (M.Ö. 8.- 3. yy)

BULUNTU YERİ: Yedisu Bölgesi

TÜRÜ: Maşrapa

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, küresel gövdeli, dairesel kulplu, düz boyunlu, içe çekik ağızlı, duruşuna göre dikey ve kesitine göre yuvarlak formu kulplu

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 3.2 cm, A.Ç. 10.5 cm, Y. 8.2 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



Foto. 3.1.75.

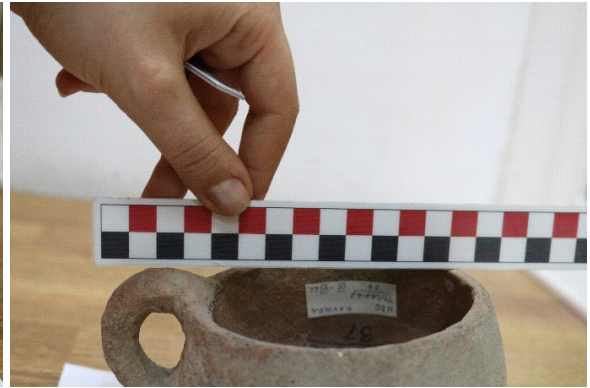
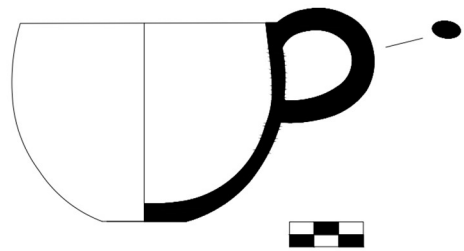


Foto. 3.1.76.



Foto. 3.2.77.



Çizim 3.1.26.

3.2. Kazakistan Merke Devlet Müzesi Seramikleri

Merke Müzesi, 1983 yılında kasaba halkının gönüllüğü ile kurulmuş bir müzedir. 1984 yılında devlet müzesi statüsüne geçmiştir⁶⁵. Günümüzde yeni binasında yer alan müze, Merke belediye binasının karşısında, Merke pazarının güney doğusunda yer almaktadır.

Yapılan ziyaret sırasında eserlerin ölçüleri alınıp, ölçek yardımı ile fotoğrafları çekilmiştir. Eserlerin müze envanter numaraları bulunmamaktadır. Envanter numarası verilirken eserlerin inceleme sırası göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca müzede bulunan ve 8 adet seramiğin bulunduğu sergileme alanı olan vitrinin açılmaması dolayısı ile katalog içerisinde bu 8 eserlere yer verilmemiştir.

⁶⁵https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9_%D0%9C%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B5 Erişim tarihi 25.08.2022, 14:55.

KATALOG NO: 27

MÜZE ENVANTER NO: 3

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke Kurtarma Kazısı

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Düz dipli, küresel gövdeli, içbükey boyunlu, içe çekik ağızlı, tek kulplu

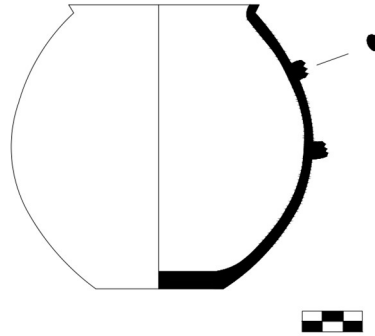
ÖLÇÜLERİ: D.Ç.6 cm, A.Ç. 9 cm, Y. 13 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



Foto. 3.2.1.



Çizim 3.2.1.

KATALOG NO: 28

MÜZE ENVANTER NO: 4

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke Kurtarma Kazısı

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, küresel gövdeli, içbükey boyunlu, içe çekik ağızlı, tek kulplu

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 8 cm, A.Ç. 13 cm, Y. 25.5 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Pembemsi-kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.

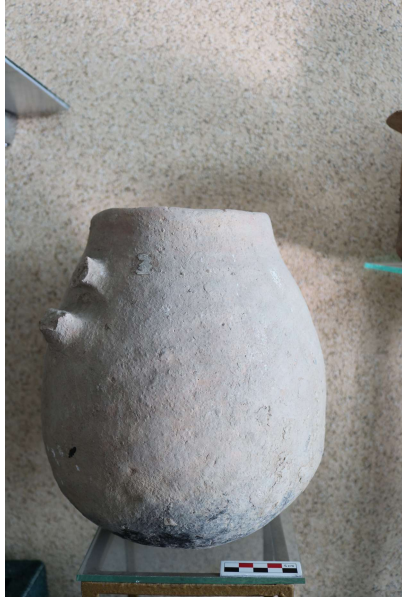
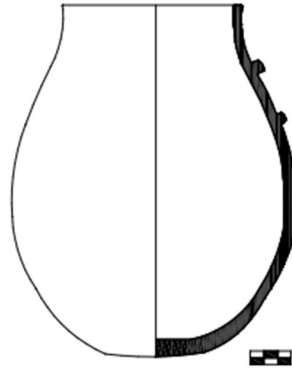


Foto. 3.2.2.



Çizim 3.2.2.

KATALOG NO: 29

MÜZE ENVANTER NO: 7

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke Kurtarma Kazısı

TÜRÜ: Çömlek

FORMU: Dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı, çift kulplu

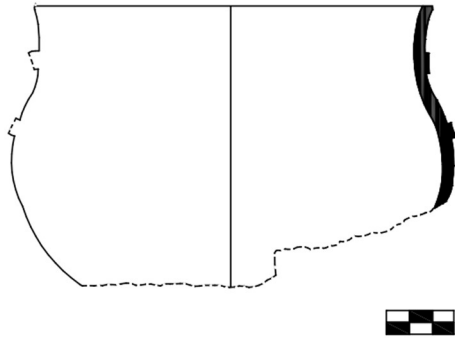
ÖLÇÜLERİ: D.Ç 11.8 cm, A.Ç. 17.6 cm, Y. 12.6 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



Foto. 3.2.3.



Çizim 3.2.4.

KATALOG NO: 30

MÜZE ENVANTER NO: 1

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke Kurtarma Kazısı

TÜRÜ: Çanak

FORMU: Yuvarlatılmış düz dipli, dışbükey gövdeli, düz boyunlu, içe çekik ağızlı

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 4 cm, A.Ç. 9.5 cm, Y. 12.5 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Ağız bölümünün hemen altında, küçük dairelerden oluşan bir dizi yer almaktadır. Yer alan bu süsleme “inci dizisi” olarak isimlendirilmektedir⁶⁶. İnci dizisi dışında seramik yüzey üzerinde başka süslemesi bulunmamaktadır.

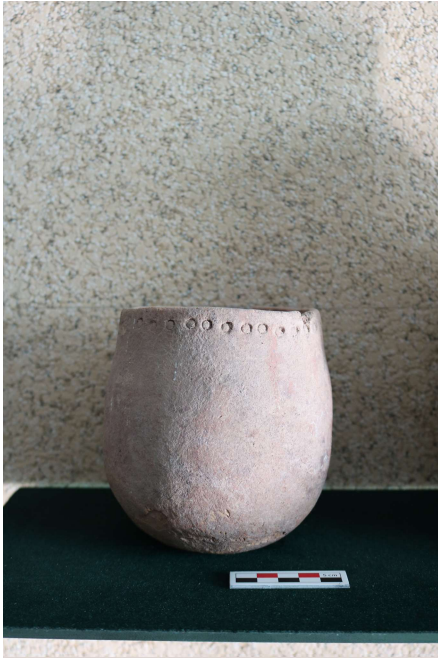
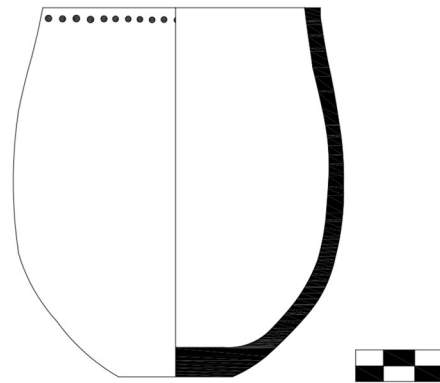


Foto. 3.2.5.



Çizim 3.2.5.

⁶⁶ Beysenov, 2015: 22.

KATALOG NO: 31

MÜZE ENVANTER NO: 5

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke kurtarma kazısı

TÜRÜ: Lazımlık

FORMU: Düz dipli, düz gövdeli, dışa çekik ağızlı

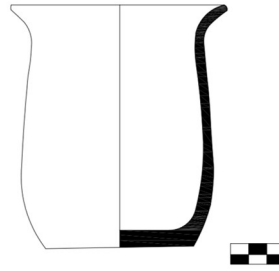
ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 8 cm, A.Ç. 11.5 cm, Y. 13 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



Foto. 3.2.6.



Çizim 3.2.6.

KATALOG NO: 32

MÜZE ENVANTER NO: 6

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke kurtarma kazısı

TÜRÜ: Lazımlık

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı

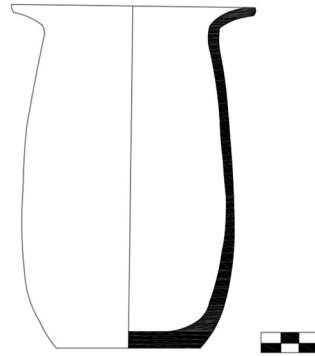
ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 7.8 cm, A.Ç. 12.8 cm, Y. 18.2 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Gövdesi üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış üç sıra şerit yer alır.



Foto. 3.2.7.



Çizim 3.2. 7.

KATALOG NO: 33

MÜZE ENVANTER NO: 2

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke Kurtarma Kazısı

TÜRÜ: Kulplu Testi

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey uzun boyunlu, dışa çekik ağızlı, tek kulpu

ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 11 cm, A.Ç. 7 cm, G.G. 16 cm, Y. 24 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Pembemsi-kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Boyun ile gövde kısmının birleşim noktasında dikey kısa çizgi sırası yer almaktadır.

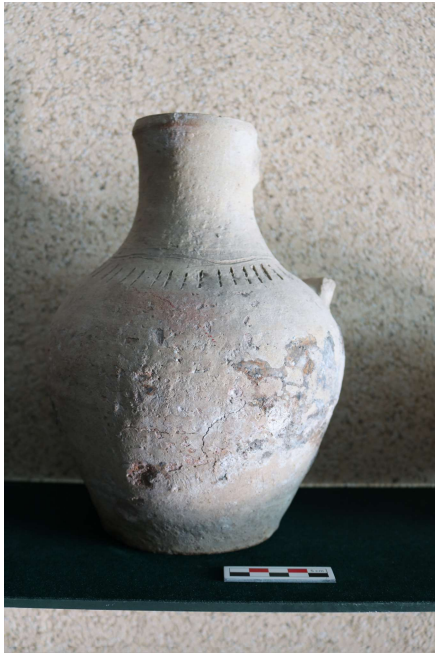
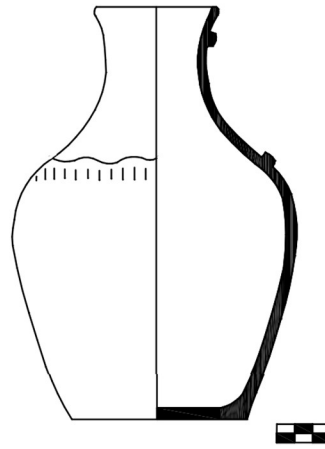


Foto. 3.2.8.



Çizim 3.2.8.

KATALOG NO: 34

MÜZE ENVANTER NO: 8

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke Kurtarma Kazısı

TÜRÜ: Testi

FORMU: Düz dipli, dışbükey gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı, tek kulplu

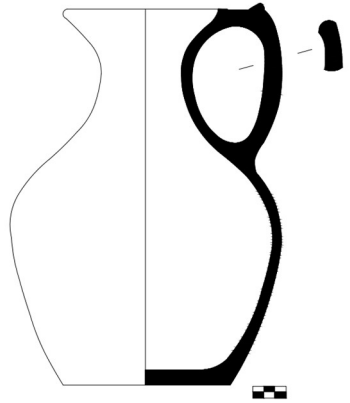
ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 15.9 cm, A.Ç. 14 cm, Y. 35

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



Foto. 3.2.9.



Çizim 3.2.9.

KATALOG NO: 35

MÜZE ENVANTER NO: 9

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke Kurtarma Kazısı

TÜRÜ: Kulplu Testi

FORMU: Düz dipli, küresel gövdeli, içbükey boyunlu, dışa çekik ağızlı, tek kulplu

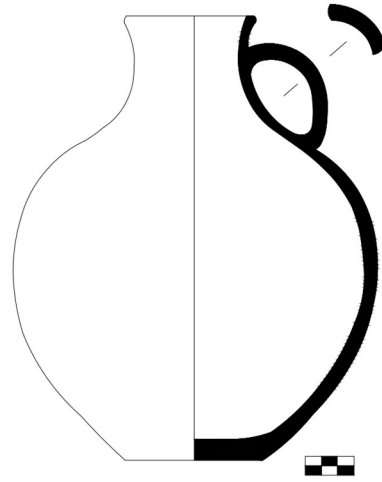
ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 8.8 cm, A.Ç 8.1 cm, Y. 27.8 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Süslemesi yoktur.



Foto. 3.2.10.



Çizim 3.2.10.

KATALOG NO: 36

MÜZE ENVANTER NO: 10

İNCELEME TARİHİ: 10.12.2021

DÖNEMİ: Saka Dönemi

BULUNTU YERİ: Merke Kurtarma Kazısı

TÜRÜ: İki kulplu testi

FORMU: Düz dipli, küresel gövdeli, dışa çekik ağızlı, çift kulplu

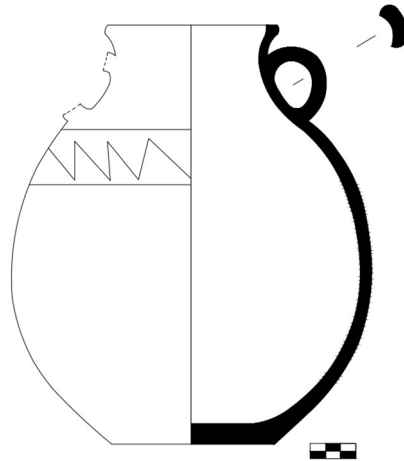
ÖLÇÜLERİ: D.Ç. 11 cm, A.Ç. 11 cm, Y. 28 cm

HAMUR RENGİ VE DOKUSU: Kırmızı, orta sert dokulu

SÜSLEMESİ: Gövdesinde yüzeysel bir şekilde kazıma tekniği ile yapılmış zigzag motifi yer alıyor.



Foto. 3.2.11.



Çizim 3.2.11.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Kazakistan devlet müzelerine yapılan ziyaretler sonucunda toplam 36 adet seramik eser incelenerek kataloğa eklenmiştir. Eklenen eserlerin kap türleri, işlevleri, hamur yapıları, formları, süsleme öğeleri ele alınarak değerlendirme yapılmıştır. Seramik kaplar; günlük kullanım kapları, depolama kapları, törensel kaplar ve hediye yolu⁶⁷ ile gelmiş olan kaplardır. İncelenmiş seramikler içerisinde bu kaplardan günlük kullanım kapları ve depolama kapları tespit edilmiştir.

4.1. Tür ve Form

Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi ve Merke Devlet Müzesi'nde incelenen seramiklerin tamamı müze sergi alanında yer alan seramiklerdir. Almatı Arkeoloji Müzesi'nde yer alan seramiklerin tamamı bütün halde karşımıza çıkmaktadır (Seramiklerin deforme olmuş olanları restore edildikten sonra sergileme alanına eklenmişlerdir.). İncelenen seramikler işlev bakımından gruplandırılarak günlük kullanım kapları ve depolama kapları olarak ayrılmışlardır. Günlük kullanım kapları olarak çanak, çömlek, lazımlık, ibrik ve maşrapadır. Seramiklerin tür ayrımı yapılırken yükseklikleri ve ağız çapları esas alınmıştır⁶⁸.

Günlük kullanım kapları, 15 çömlek (Kat. No. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 27, 28, 29), 8 çanak (Kat. No. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 30), 4 lazımlık (20, 21, 31, 32), 5 testi (Kat. No. 23, 33, 34, 35, 36), 1 maşrapa (Kat. No 26) 1 ibrik (Kat. No 24), 1 adet buhurdan (Kat. No 22) ve 1 adet kavanoz (Kat. No. 25) tespit edilmiştir.

Çömleklerin 12 adedi düz dipli (Kat. No. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 27, 29), 6 adedi dışbükey gövdeye sahip olup (Ka. No 1, 4, 7, 11, 12, 29), 6 adedi; boyun kısmına doğru daralan bir forma sahiptir. Küresel gövdeye sahip olan 13 adet çömlek yer almaktadır (Kat. No 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 25, 26, 27, 28, 35, 36). Çanaklar dış bükey gövdeli olup, yükseklikleri çaplarına göre daha az olan seramiklerdir. Bu tip kaplar Saka döneminde oldukça fazla karşımıza çıkmaktadır⁶⁹. Diğer örneklerden işlev olarak ayrılan bir çömleğin gövdesi üzerinde bir delik yer almaktadır (Kat. No. 4). Bu delikten dolayı farklı bir işlevi olup olmadığı konusunda soru işareti oluşmuştur. Bezer örneklerle, Sarmat dönemine tarihlendirilen Jansut 1 ve Jansut 2 mezarlık kazılarında

⁶⁷ Gürsoy, 2012: 93.

⁶⁸ Yükseklikleri 10 cm'ye kadar olan ve yüksekliği en fazla 5.1 cm olan kaplar çanak, yüksekliği 10 cm'den fazla ve çapları yüksekliğine oranla daha az olan seramikler çömlek olarak isimlendirilmişlerdir. Ökse, 2012: 88.

⁶⁹ Akişev, 1978: 31.

çıkan iki adet kapta görmekteyiz⁷⁰ (Resim 4.1.1.). Bu türde kaplara Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi'ndeki Yedisu Bölgesi seramiklerinden iki adedinde görmekteyiz (Foto. 4.1.1., Foto. 4.1.2.). Form olarak katalogumuzda yer alan örnekten ayrılmaktadır. Gövde üzerinde yer alan deliklerin, tütsü yakılmak için kullanılan buhurdan olduğunu ortaya koymaktadır⁷¹. Bu tür örnekler genellikle 4 mm ile 1 cm arasında değişen cidar kalınlıklara sahiptirler. Gövdeleri üzerinde yer alan delik ise 4-7 mm çapına sahiptir⁷². Orta Asya'nın İslamiyet öncesi dönemde ölü gömme törenleri sırasında törensel bir kap olarak kullanımı da söz konusudur.

Çömlekleri kendi içerisinde değerlendirdiğimiz zaman farklı bir grup çömlek daha ortaya çıkıyor. Diğer örneklerle göre küresel gövdeye sahiptirler. Grup içerisinde yer alan iki örnekte, gövde üzerinde dışa taşkın bir parça yer alır. Parça, kulp görevi görmemektedir. Diğer üç örnekte ise gövde üzerinde tek bir kulpları yer alır. Katalog içerisinde yer alan iki adet çömlek (Kat. No. 6, 27.) ile Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi'nde yer alan çömlek ile benzerlik göstermektedir (Foto. 4.1.3.).

Çalışmamız içerisinde yer alan 15 katalog numaralı çanağa benzer formda çanak yine Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi'nde karşımıza çıkmaktadır (Foto. 4.1.4.). Bu çanak form olarak benzerlik göstermesinin yanı sıra bezeme bakımından farklıdır.

Çalışmamız içerisinde dört adet lazımlık yer almaktadır (Kat. No. 20, 21, 31, 32). Lazımlıkların tamamı düz dipli olup, iki adedi dışbükey gövdeye (Kat. No 20, 21), iki adedi de düz bir gövdeye sahiptir (Kat. No 31, 32). Tespit edilen dört lazımlıktan ikisi düz dipli ve dışbükey gövdeye sahiptir (Kat. No. 20, 21), diğer ikisi de düz dipli olup, düz gövdeli ve dışa çekik ağızlıdır (Kat. No. 31, 32).

Günlük kullanım kapları arasında bir adet maşrapa tespit edilmiştir. Form olarak küresel gövdeli, düz boyunlu ve gövdeye oranla büyük dairesel bir kulpa sahiptir. Benzer örneğe Müzesi'nde (Foto. 4.1.5.) yer alan kaplarda rastlanmıştır. Katalogda yer alan iki seramik ((Kat. No 16, 18.) benzerlik gösteren bir örnek yine Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi'nde yer almaktadır (Foto. 4.1.4.). Form olarak benzerlik göstermesinin yanı sıra bezeme bakımından benzemektedir. Katalog içerisinde yer alan örneğimiz bezemesizdir. 19 katalog numaralı seramiğe benzer örnek Almaty Kent Müzesi'nde sergilenen erken demir çağına tarihlendirilen bir örnekte karşımıza çıkmaktadır (Foto. 4.1.6.).

İncelenen seramikler arasında bir adet ibrik tespit edilmiştir. İbrik düz dipli olup; dışbükey gövde, içbükey boyun, düz ağızlı, daire formu kulp ve gövdeye oranla büyük

⁷⁰ Kraeva, 2017: 254.

⁷¹ Kraeva, 2017: 256.

⁷² Kraeva, 2017: 256.

sayılabilecek dairesel bir emziğe sahiptir. Katalogda yer alan iki müze dışında ziyaret ettiğimiz üç müzede benzer örneğe rastlanmamıştır.

Arkeoloji Müzesi'nde yer alan seramikler içerisinde diğer örneklerden farklı olarak bir adet buhurdan yer alıyor. Dip ve ağız bölümü tamamen kapalı değildir. Buhurdanın formuna baktığımızda; düz dipli ve dışbükey gövdeli, olarak tasarlanmış olup külaha benzemektedir. Sarmat dönemine ait olan buhurdan işlev konusunda bize bir bilgi vermektedir (Resim 4.1.2.). L.A. Kraeva'nın aktardığı bilgiler doğrultusunda, alt bölümünde kase kullanılan örneklerde sıvı bir maddenin yakılması söz konusuyken, tabak formunda olan kaplarda ise kuru maddelerin yakılması söz konusuydu⁷³. Katalog içerisinde bulunan ve çömlek olarak değerlendirdiğimiz bir örnek form olarak buhurdandan ayrılmaktadır (Kat. No. 4). Sarmat dönemi, Kushara 1 mezarlığında bulunan buhurdan, işlev olarak aynı olsa da form olarak katalog içerisinde yer alan buhurdandan farklıdır⁷⁴. Sarmat dönemi buhurdanlığında dumanın çıkış noktası olarak iki delik yer alırken örneğimizde gövde üzerinde tek delik bulunmaktadır. Süsleme olarak da desen katalogdaki hiçbir örnekte yer almamaktadır. Buhurdanın tarihi sürecine bakıldığında ilk kullanım şekli olarak yakılarak yapılan defin törenlerinde, yakılan kurbanların manevi temizliği için ateşin içerisine atılması ile gerçekleştirilen bir uygulama söz konusudur⁷⁵. Bu uygulamanın yanı sıra konik formdaki kaplara Sarmat dönemine ait bir örnek dışında incelenen kaynaklarda benzer bir buhurdana rastlanmamıştır.

İncelenen seramikler içerisinde depolama kabı olarak kullanılan beş adet testi tespit edilmiştir (Kat. No 23, 33, 34, 35, 36). İki örnek dışında (Kat. No. 35, 36) diğerleri gövde olarak dışbükey gövdeye sahiptirler. Örneklerden ikisi diğerlerine göre daha uzun boyunludur. Bir örnek diğerlerinde farklı olarak iki kulplu olarak tasarlanmıştır. İki kulplu olan örneğin kulpu dairesel formludur. Her testinin kulp tasarımı farklıdır. Bir adet testimizin kulpu diğer örneklerle göre daha farklı bir forma sahip olun özgün bir nitelik taşımaktadır (Kat. No 23). Testilerin ağızları dışa çekiktir.

Erken Demir çağına ait benzer örneklerle İran Teles Gilon Mezar 1'de Erken Demir Çağı Part dönemine tarihlendirilen kaplarında⁷⁶, Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi'nde bulunan seramiklerde de rastlanmıştır (Foto. 4.1.7.). İşlev bakımından testiler Orta Asya, Avrasya ve Anadolu coğrafyasında aynı şekilde kullanılmışlardır.

İşlev olarak günlük kullanım kaplarından ayrılan ve depolama kabı olarak nitelendirdiğimiz bir adet kavanoz yer almaktadır (Kat. No 25). Form olarak küresel gövdeli,

⁷³ Kraeva, 2017: 265.

⁷⁴ Kraeva, 2017: 265.

⁷⁵ Erdem, 1992: 384.

⁷⁶ Sancak, 2021: 91.

hafif içbükey boyunlu ve dışa çekik ağızlı olarak tasarlanmıştır. 5 ve 11 katalog numaralı örneklerin daha küçük ölçekli haline benzemektedir. Benzer formda ancak kavanozdan daha büyük ölçekli olan Esik Kurganı kazısında keşfedilen ve günümüzde Esik Müzesinde⁷⁷ sergilenen örneklerle benzerlik gösterse de Usun dönemi örneklerine daha yakın bir formu ve yapısı vardır.

Kap Türü	Katalog Numarası
Çömlek	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 27, 28, 29
Çanak	13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 30
Lazımlık	20, 21, 31, 32
Buhurdan	22
Testi	23, 33, 34, 35, 36
İbrik	24
Maşrapa	26
Kavanoz	25

Tablo 4.1.1. Kap Türü

⁷⁷ Akişev, 1978: 31.

Form	Katalog Numarası
Düz Dipli	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 23, 24,27, 29, 31, 32, 33, 34,35, 36
Yuvarlatılmış Düz Dipli	6, 10, 13, 16, 18, 25, 26, 28, 30
Dışbükey Gövdeli	1, 4, 7, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 32, 33, 34
Küresel Gövdeli	2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 25, 26, 27, 28, 35, 36
Yarım Küresel Gövdeli	15, 16
Düz Gövdeli	31
Düz Boyunlu	2, 12, 20, 22, 26, 30
İçbükey Boyunlu	1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35
Dışa Çekik Ağızlı	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 23, 24, 25, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36
İçe Çekik Ağızlı	6, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 30
Düz Ağızlı	13
Tek Tutamaklı	13
Çift Kulplu	29, 36
Tek Kulplu	27, 28, 33, 34, 35
Dairesel Kulplu	26
Dikey Kulplu	20, 21, 23, 26

Tablo 4.1.2. Form



393. Миниатюрные сосудики с боковыми отверстиями: 1 – Шумаево 1 к. 3 п. 2 с. 1; 2 – Шумаево 1 к. 3 п. 2 с. 2; 3 – Рыбий Сакрыл 2 к. 4; 4 – Кос-Оба к. 7 п. 1; 5 – Толдысай 1 к. 2 п. 4; 6 – Чкаловский к. 4 п. 9; 7 – Жарсуат 2 к. 1; 8 – Жарсуат 1 к. 2 п. 2; 9 – Мечет-Сай к. 9 п. 1; 10 – Лебедевка 6 к. 9 п. 2; 11 – Ногай-Чижень 1 к. 2.

Resim 4.1.1. Sarmat Dönemi delikli kaplar⁷⁸

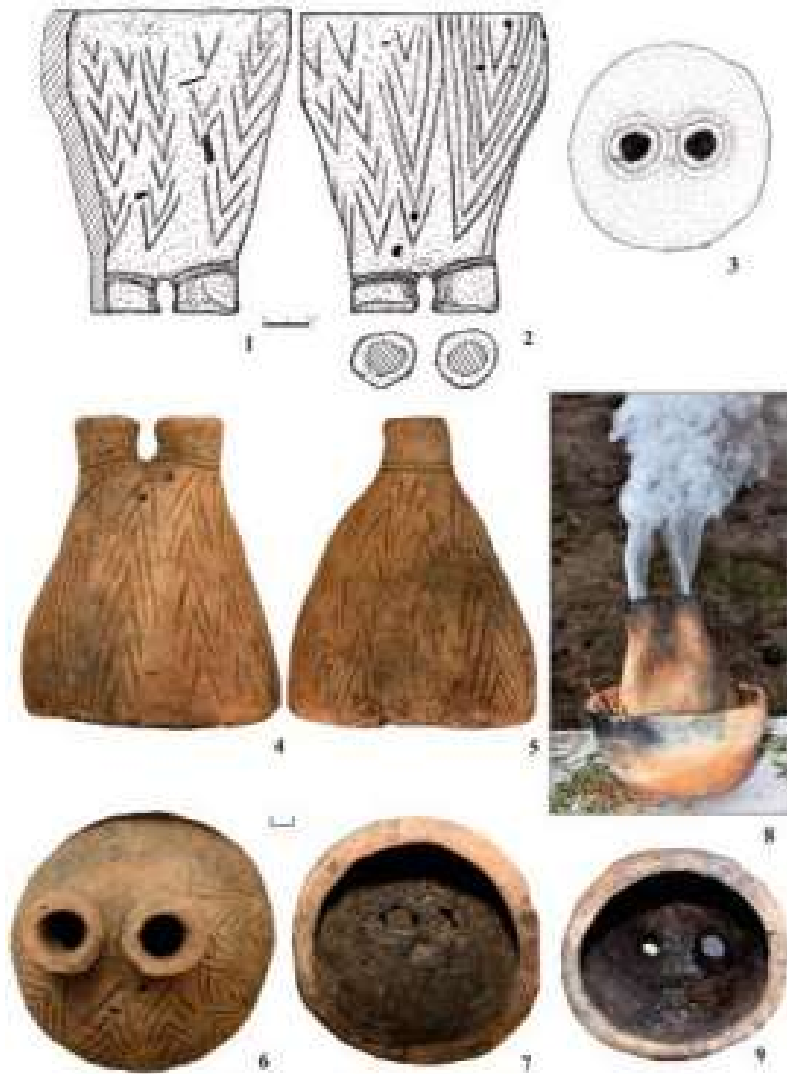


Foto. 4.1.1. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi Seeramığı

⁷⁸ Kraeva, 2017: 254.



Foto. 4.1.2. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi seramiği



367. Сосуд из обожженного гуржана (буржана) и результаты использования: 1-7 – гуржана; 8 – экспериментальный образец (реплика)

Resim 4.1.2. Sarmat Dönemi buhurdanı⁷⁹

⁷⁹ Kraeva, 2017: 264.

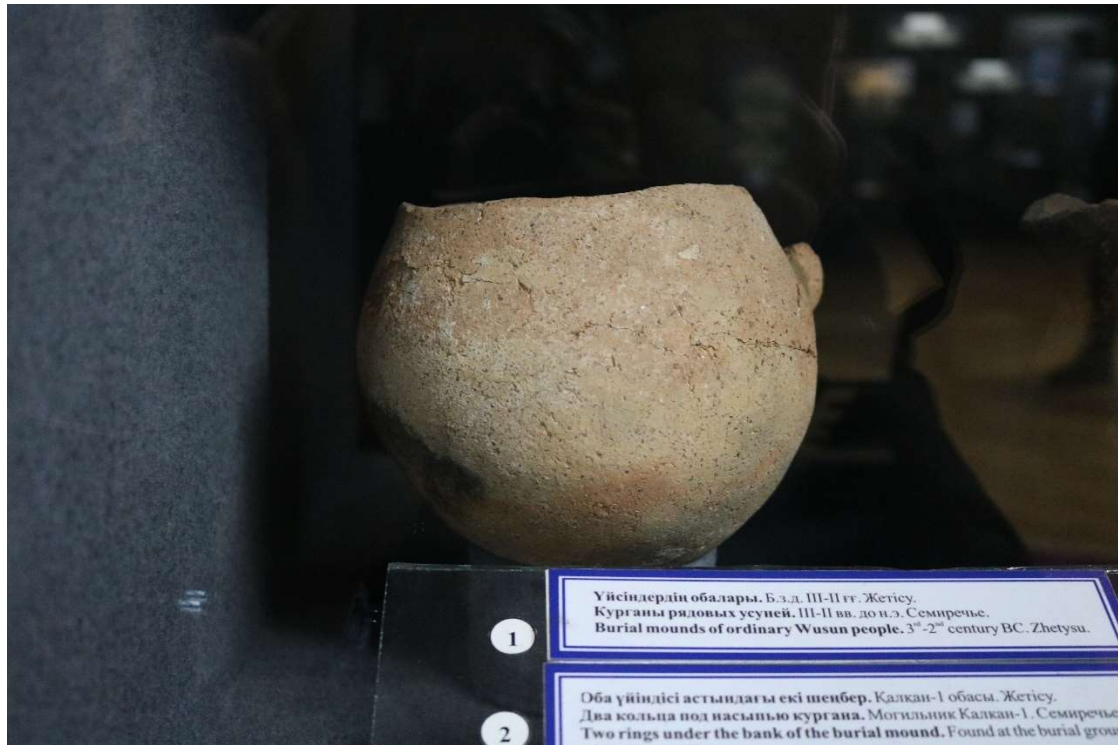


Foto. 4.1.3. Kazakhstan Almaty Merkez Devlet Müzesi (Çanak)

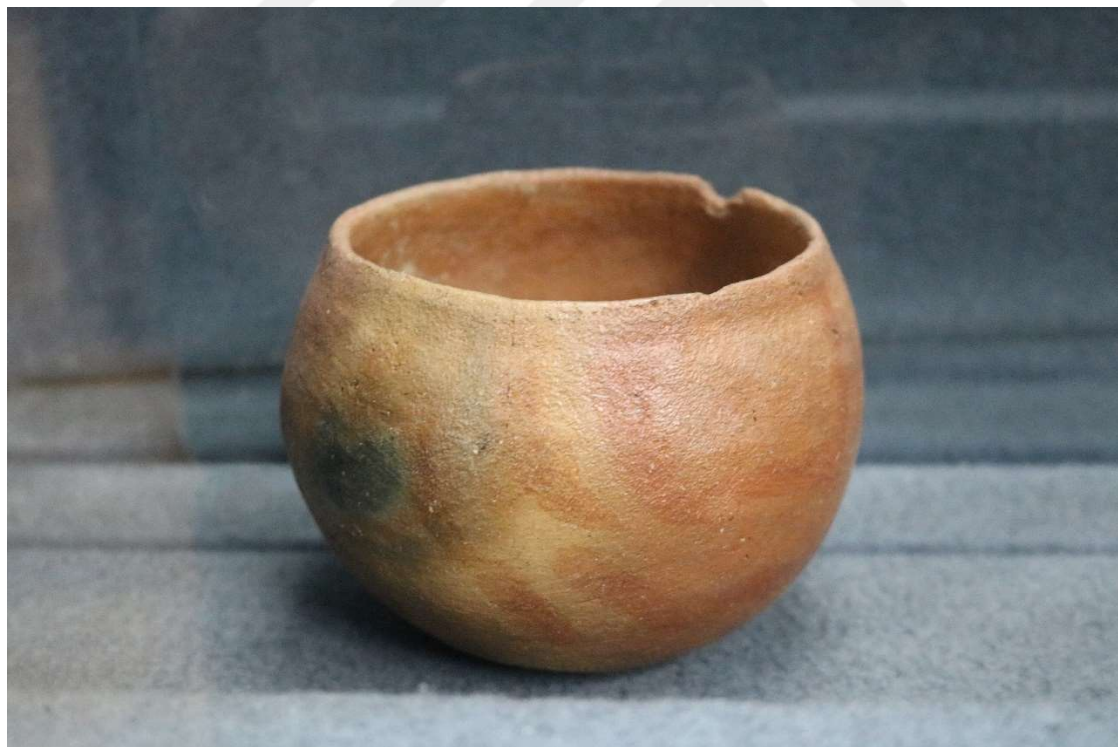


Foto. 4.1.4. Kazakhstan Almaty Merkez Devlet Müzesi (Çanak)



Foto. 4.1.5. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi (Çanak)



Foto. 4.1.6. Almaty Kent Müzesi, çanak



Foto. 4.1.7. Kazakistan Almaty Merkez Devlet Müzesi (Testiler)



Foto. 4.1.8. Esik Müzesi Seramiği (Maşrap)

4.2. Malzeme

Müzelerde incelenmiş olan seramiklerin büyük çoğunluğu sağlam haldedir. Bundan dolayı hamur dokusunda doğrudan tespit yapılamamıştır. Kapların genel görüntüsü ve bir kısmı tahrip olmuş örneklerden hamur dokusu hakkında fikir yürütülebilmiştir.

İnceleme sonrası tespit edilen hamur; kırmızı, pembemsi-kırmızı ve gri hamur rengidir. 26 adet seramik kırmızı (Kat. No 3, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31,32,34,35, 36), 3 adet pembemsi-kırmızı (Kat. No 2, 28, 33) ve 5 adet gri renkli (Kat. No 1, 4, 7, 8, 22), 1 adedi kırmızı-gri (Kat. No 9) ve bir adedi de krem (Kat. No 19) hamur rengine sahiptir.

Astar boyama tekniğinde tespit edilen iki örnekte kırmızı hamur rengine sahip olup üzerine kırmızı astar uygulaması yer almaktadır (Kat. No 5, 11). Bir adet lazımlığın boyun kısmında da kırmızı astar izleri tespit edilmiştir.

Hamur dokusunu, büyük ölçüde sağlam olarak günümüze ulaşan seramiklerde değerlendirmek güçtür. Hasar almış örnekler ve kapların yüzeyleri üzerindeki etkiden dolayı iki tip hamur dokusu oluşmuştur. Bunlar; orta sert dokulu ve orta yoğun dokulu. Orta yoğun dokulu bir örnek dışındaki bütün örnekler orta sert dokuludur.

Kırmızı rene sahip hamurun yoğun kullanımı bu dönemde kil içerisine konulan demir oranıyla da bağlantılıdır. Saka dönemi ve Erken Demir Çağının karakteristik bir rengi olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

Hamur Rengi	Katalog Numarası
Kırmızı	3, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31,32,34,35, 36
Pembemsi Kırmızı	2, 28, 33
Gri	1, 4, 7, 8, 22
Kırmızı- Gri	9
Krem	19

Tablo 4.2.1.

4.3. Yapım Tekniği

4.3.1. Elde Biçimlendirme

Elde biçimlendirme tekniğinde hamur avuç içerisine alınıp, çukurlaştırılarak şekillendirilmesidir⁸⁰. Şekillendirme sırasında orta yumuşaklıkta ve iyi yoğurulmuş hamur kullanımı söz konusudur⁸¹. İncelenmiş olan seramiklerin içerisinde daha kalın cidarlı olan ve seramiklerin gövdesi üzerinde yer alan dalgalanmalardan yola çıkarak elde biçimlendirme yöntemi olan şerit/fital/kangal tekniği⁸² uygulandığı görülmektedir.

Katalog içerisinde yer alan seramiklerin 28 adedi elde biçimlendirilmiştir (Kat. No 1,4,5,6,7,10,11,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28,30,31,32). İki lazımlık kulplu olan testilerin hepsinin kulpları elde biçimlendirilerek kap birleştirilmiştir (Kat. No 21,22,26,33,34,35,36).

4.3.2. Çarkta Biçimlendirme

“Çark”, kile yuvarlak şeklini vermek için kullanılan tezgaha verilen isimdir⁸³. Yatay ekseninde dönen bir tabla üzerindeki hamuru, iki elden birinin içten, diğerinin dıştan baskı yapması ile şekillendirilmesidir⁸⁴. Gövdeleri üzerinde yer alan helezon olan paralel izlerden çarkta şekillendirilmiş oldukları görülür. Bir örnek üzerinde paralel olan sık helezon izlerinden yola çıkarak ağır çark kullanıldığı gözlemlenmiştir (Kat. No 2, 3, 8, 9, 12, 29, 33, 34, 35, 36.).

⁸⁰ Ökse, 2012: 30.

⁸¹ Cooper, 1978: 46.

⁸² Ökse, 2012: 31.

⁸³ Ökse, 2012:32.

⁸⁴ Ökse, 2012: 32.

4.4. Bezeme

4.4.1. Astar Bezeme Tekniği

Astar bezeme tekniğini incelenen eserlerin iki adedinde görmekteyiz (Kat. No 5. 11). Kullanılan astar rengi kırmızı astar olarak görülmektedir. Benzer örnekte astar bezemeye sahip olan örnekler yakın bir bölge olan Esik'te yer alan Esik Müzesinde sergilenen ve Esik Kurganında ortaya çıkmış olan çömleklerde de g r l r⁸⁵ (Foto. 4.4.1.). 5 katalog numaralı seramiğin tamamında, 11 numaralı seramiğin gövdesinin üst kısmı, boyun ve ağız kısmında astar uygulaması görülür. Bir adet örneğin boyun kısmında kırmızı astar izleri gözlemlenmiştir.



Foto. 4.4.1. Esik Kurganı Seramikleri (K. Akişev)

⁸⁵ Akişev, 1978: 31.

4.4.2. Kazıma Tekniği

Kazıma tekniğinin uygulanmasında astarlanmış olan kaplar üzerine ince uçlu aletlerde bir motifin işlenmesi ile elde edilen bir bezeme görülmektedir. İncelenen örnekler içerisinde astarsız olarak doğrudan kazıma tekniğinin uygulandığı görülmektedir (Kat. No 8, 9, 12, 23, 33, 36). Kazıma tekniği seramik yüzey üzerinde genellikle gövde ile boyun kısmında dairesel olarak tek şerit halinde işlenmiştir. İncelenen örnekler içerisinde iki örnekte gövde ve boyun kısmına geçişte iç içe aç motifinin⁸⁶ uygulandığı görülmektedir (Kat. No. 8, 9). Bu tür örnekler Kazakistan Bronz çağı seramiklerinde oldukça çok görülmektedir. Renk ve motif olarak incelenen örnekler arasında fark edilen örneğin ticaret yolu ile gelmiş olma ihtimali oldukça yüksektir⁸⁷. Bir örnekte kesik çizgi motif⁸⁸ uygulaması, iki örnekte zigzag⁸⁹ (Kat No 23, 36) motifleri yer alır. 23 katalog numaralı örnekte iki sıra olarak gövde üzerinde yer alır. İkinci örnekte çizgilerin kesişim noktaları vardır. Kesik çizgi motifli seramiklere benzer örnekler Bystran kültürü kaplarında da görülmektedir⁹⁰. Kesişim noktalarından kaynaklı birbirinin arkasına denk gelen üçgene benzemektedirler.

4.4.3. Baskı Bezek Tekniği

Nemli kap üzerine parmak, kamış, tarak, tırnak, damga gibi araçların bastırılması ile elde edilen süsleme tekniğidir⁹¹. Bu teknik ile bezenmiş iki örnek katalog içerisinde yer almaktadır. İlk örnekte küçük ölçekli dairesel bir alet ile baskı tekniğinde yapılmış süsleme yer alır. Bu süslemeye “İnci dizisi” süslemesi adı verilmektedir.

“İnci” Saka dönemi ve çağdaşı olduğu kültürlerde sıkça kullanılan bir motiftir⁹². Çalışmamız içerisinde gerçek anlamda inci dizisi motifini taşıyan bir örnek bulunmaktadır (Kat. No 30). İnci dizisi diğer süsleme örneklerinden farklı olarak kabın ağız kısmının hemen alt kısmında bulunur. Benzer türde süslemeye sahip örnekler katalog içerisinde yer almasa da Saka döneminde karşımıza çıkmaktadır⁹³. Partizanskaya Kathushka yerleşim yerinde tespit edilen seramiklerde de inci dizisi süslemesi tespit edilmiştir⁹⁴. İkinci örnekte gövde üzerinde birinci

⁸⁶ Ökse, 2012: 81.

⁸⁷ Kraeva, 2019: 137.

⁸⁸ Ökse, 2012: 81.

⁸⁹ Zigzak: art arda birbirine ters yönde açılar meydana getiren kırık çizgi. Hasol, 2014: 514.

⁹⁰ Stepanova, 2017: 72.

⁹¹ Ökse, 2012: 65.

⁹² Akişev, 1969: 34 ve Stepanova, 2017: 72.

⁹³ Beysenov, 2017: 117.

⁹⁴ Beysenov, 2017: 119.

örneğe göre daha büyük çapa sahip olan ve muhtemelen parmak ile yapılmış olan baskı bezek uygulaması görülmektedir (Kat. No. 4).

4.4.4. Kabartma Tekniği

Nemli kap üzerine şerit ya da düğme biçiminde parçaların yapıştırılması ortaya çıkan bir süsleme tekniğidir ⁹⁵. Bu uygulama tek bir örnekte karşımıza çıkmaktadır (Kat. No 10). Kap yüzeyinde gövde ve boyun bölümü geçişinde kaburga şerit uygulaması vardır. İncelenen yayınlar içerisinde benzer örneğe rastlanmamıştır.



⁹⁵ Ökse, 2012: 65.

SONUÇ

Günümüzde ülkemizde daha önce bu konu üzerine çalışma yapılmamıştır. Çalışmaya konu olan iki müzede toplam 65 eser incelenmiştir. İncelenen eserler arasından 36 adedi saka dönemine tarihlendirilmiştir. Eserlerin tamamı (küçük hasar alan örnekler dışında) sağlamdır. Sovyetler Birliği dönemi içerisinde çeşitli arkeolojik kazı faaliyetleri doğrultusunda farklı yerleşim yerlerinde kazılar gerçekleştirilmiştir ve bu kazılar sonucunda eserler müzeye getirilmişlerdir. Bu yerleşim yerleri yoğunluklu olarak Yedisu bölgesinde yer almaktadır.

Tarihlendirme aşamasında eserlerin müze envanter kayıtlarında tarihlendirmenin yanı sıra seramiklerin işlevi, teknik ve bezeme bakımından benzer özellikler göz önünde bulundurularak tarihlendirme konusunda varsayım yürütülmüştür. M.Ö. 8.-2. yüzyıllar arasındaki dönem Saka Dönemi olarak isimlendirilmiştir.

Seramiklerin üretim merkezleri hakkında kesin bir bilgiye rastlanmamıştır. Yerinde üretilmiş örneklerin yanı sıra, ticaret ve hediyeleşme sonucu o bölgeye gelen örnekler olarak yer almaktadır. Bu durumdan kaynaklı olarak Saka dönemi seramik sanatı özelliklerini tam anlamıyla ortaya koymak zordur. Bunun altında yatan sebepler içerisinde ticaret yolları üzerinde kurulu olan yerleşimler, göçebe kültür ve bu kültüre bağlı olarak defin merasimleri sırasında cenazenin farklı bölgelerde gezdirilmesi ve daha sonrasında defnedilmesi yatmaktadır.

Seramiklerde tespit edilen bezeme unsurları olarak kırmızı astar uygulaması Saka dönemi içerisinde karakteristik bir unsur olarak görülebilir. Çünkü Esik müzesinde kırmızı astar bezeme örnekleri mevcuttur.

Seramikler işlev bakımından üç gruba ayrılmıştır; günlük kullanım kapları, depolama kabı ve törensel kaplar olmak üzere. Günlük kullanım kapları içerisinde; çanak, çömlek, lazımlık, testi, ibrik ve bardak yer alır. Depolama kapları olarak bir adet kavanoz ve törensel kap olarak buhurdan yer almaktadır.

Müzede sergilenen seramiklerin kimyasal analizleri yapılamamıştır. Hamur yapıları ve dokuları belli bir bölümü hasar görmüş örneklerden yola çıkılarak tespit edilebilmiştir.

Seramiklerin yedisi dışında kalan örnekler yalın, süslemesiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Asya'nın bronz çağına göre erken demiz çağı seramiklerinin geneli daha sade ve süslemesizlerdir. Baskı bezek tekniğinde süslemeye sahip örnekler Saka döneminde, Sarmat ve Usun döneminde çokça görülür. Saka, Sarmat ve Usun dönemi içerisinde iç içe açılı ve kesik çizgi motiflerine de rastlanmaktadır. Bezeme unsuru olarak geometrik, bitkisel ve figürlü incelenmiş olan seramikler içerisinde yer almamaktadır.

Seramikler form bakımından kendi içerisinde farklılık gösterdiği için belirli bir form tipi ortaya konulamamıştır. Bunun temel nedeni belirli bir form oluşturmak için müzede sergilenen belirli bir form ortaya koyacak sayıda seramiğin olmaması ve var olan neredeyse her seramiğin farklı bir form ortaya koymasındır.



KAYNAKÇA

- Akişev, K.A., Kuşayev, G.A. (1963). *Drevneya Kultura Sakov i Usuney Dolini Reki İli*, İzdatelstvo Akademii Nauk Kazakhskoy SSR, Alma-Ata.
- Akişev, K.S.(1969). *Zimovki-Poseleniya i Jilişya Drevnih Usuney*. İzdatiya AN Kaz.SSR, Seriya Obşestvennoya, N. 1. Alma-Ata.
- Akişev, K.A. (1978). *Kurgan Issık*, İzdatelstvo İskustvo, Moskova.
- Akişev, K.A. Baypakov, K.M. (1979). *Voprosı Arheologii Kazahstana*. İzdatelstvo Mektep. Alma-Ata.
- Baypakov, K.M., Taymagambetov (2006). *Arheolojiya Kazahstana*, MON Rispukliki Kazakhstan Arheologii im. A.H. Margulana Kazahskiy Ntsionalnıy Universitet im. Al. FARABİ, Kazak Üniversiteti, Alma-Ata.
- Beysenov, A.Z., Loman, V.G. (2007). “O Keramike Poseleniy Rannego Jeleznogo Veka Kerestas-2, Edirey-1, Edirey-3 (Tsentrálny Kazakhstan)”, *İstoriko -Kulturnoye Naseleniya Sariaki, Sbornik Statey*, Karaganda, s. 156-163.
- Beysenov, A.Z., Loman, V.G.(2011). “*Keramika Rannesakskogo Vremeni iz Poseleniya Shidertinskoe 2 (Tsentrálny Kazakstan)*”, Materialı mejdunnarodnoy Arheologičeskoy Konferentsii, Astana.
- Beysenov, A.Z., Evdokimov, V.V. (2017). *Kazakhstan v Sakskeyu Epohu*, İnstitut Arheologii im. A. H. Margulana, Almatı.
- Beysenov, A.Z. ve diğerleri (2019). “Novıe İsledovaniya Poseleniy Sakskeyu Vremeni Tsentrálnogo Kazakhstana”, İzdatelstvo Altayskogo Gosudarstvennogo Universiteta, *Sbornik Nauçnoy Statey*, C. XXV (25), Barnaul.
- Beysenov, A.Z., Svyatko, S.V. ve diğerleri (2021). “New Isotopic data on The Diet of The Saka Period Populatiın From Central Kazakhstan”, *Polovskaya Arheologiya*, Akademii Nauk Respubliki Tatarstan Mariyskiy Gosudarstvennıy Universitet, c. 3(33),
- Bobrinskiy, A.A. (1978). *Gonçarstvo Vostoçnoy Evropy*, İzdatelstvo Nauka, Moskva.
- Chugunov, K.V.(2018). “Çari i Bogi Aziatskoy Skifii (Po Materialam Kurgana Arjan-2)”, *Arheologiya i Bavnya İstoriya Ukrainı*, c. 2(27), s. 25-34.
- Cooper, E. (1978). *Seramik ve Çömlekçilik (Çev. Ömür Bakırer)*. Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Çoruhlu, Y. (2013). *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Dresvanskaya, G.Y. (hızl.). (1980). “*Keramiçeskoe Proizvodstvo Sredyey Azii*”, Taşkenstiy Ordena Trudovovo Krasnofo Znamenı gosudarstvennıy Universitet im. V.İ. Lenina, Taşkent.

- Dosimbekova, G.S., Bazarbaeva, G.A. (2018). "O Rannem Jeleznom Veke Jetisu : Nekotorie Itogi Sistematizatsii Dannih", *Arheologiya i Bavnya İstoriya Ukraini*, c. 2(27), s. 469-484.
- Durmuş, İ. (2015). *İskitler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Durmuş, İ. (2019). Kazakistan'da Sakalar, *Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 185-196.
- Erdem, S. (1992). "Buhurdan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, S. 384-385.
- Glushkov, İ.G. (1996). *Keramika Kak İstoričeskiy İstočnik*, İzdatelstvo Arheologii i Etnografii SO RAN (Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Birimi), Novosibirsk.
- Gökbel, F.M., Gökbel Kaya, N.M. (2020). "Sanatsal İfade Biçimi Olarak Çömlekçi Çarkının Kullanımı", *Kalemişi*, 17(1): s. 148-164.
- Grigoriev, V.V. (1871). *Skiefskom Narod Sakah*, Tipografia İmperatorskoy Akademii Nauk, Sankpeterburg.
- Gürsoy, M. (2012). Doğu Kazakistan Demir Çağı Kurganları. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Habdulina, M.K. (1994). Stepnoe Prişiiime v Epohu Rannego Jelezov, NANRK/İAM, İzdatelstvo Gulim Rakurs, Almatı.
- Hasanov, Z.(2009). *Çar İskitler*(Çev. İlyas Topsakal), Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul.
- Hasol, D. (2014). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayınları, İstanbul.
- Herodotos (2018). *Tarih* (çev. Müntekim Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kocaispir, A.(2017). "Orta Asya (Türkistan) Neolitik Çağ Ceytun Kültürü: Seramik Geleneği, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(2), 133-148.
- Kuznetsova, E.F., Teplovodskaya, T.M. (1994). Drevnaya Metalurjiya i Gonçarstvo Tsentralnogo Kazahstana, İzdatelstvo Gulim, Almatı.
- Kraeva, L.A.(2017). "*Gonçarstvo Sarmatskih Plemen Zapadnogo Kazakhstana*", Institut Arheologii im. A.h. Margulana, Almatı.
- Kraeva, L.A.(2019). "Zaimstvovania i Podrajeniya v Gonçarstve Sarmatskih Plemen Yujnogo Priuralya i Zapadnogo Kazahstana" Lukyaşenko, S.İ., Medvedev, A.P. (Ed.), *Kırım v Sarmatskuyu Epohu*, Institut Arheologii Kırma RAN, Simferopol.
- Lolatina, O.A., Kazdım, A.A. (2010). "O Estestvennoy Primesi Peska v Drevney Keramiki", *Drevneye Gonçarstvo: İtofi i Perspektivi İzuçeniya*, Moskva, s.46-58.
- Margulan, A.H. (1998), *Soçineniya- Begazı-Dandıbayevskaya Kultura Tsentralnogo Kazahstana*. Ed. B.A. Margulan, D.Margulan. Ministerstvo Naki-Akademia Naukk Respubliki Kazahstan Institut İstorii i Etnologii İm. Ç.Ç. Valihanova Institut Arheologii im. A.N. Margulana Mejdunarodniy Fond im. Akademika Alkeya MArgulana, C. 1, Alma-Ata.

- Masanov, N.E., Abilhojin, J.B. ve diğerleri (2000). *İstoria Kazakhstana Narodu i Kulturi*, İzdatelstvo Dayk Press, Almatı.
- Nokat, M., Bektemirov, D.M. (2016). *Tayın Zolotovo Çiloveka*, Gosudarstvenniy İstoriko Kulturniy Zapovednik-Muzey Issık, Almatı.
- Ökse, A.T. (2012). *Ön Asya Arkeolojisiinde Çanak Çömlek*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ökse, A.T. (2015). *Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Raevskiy, D.S. (2006). *Mir Skifskoy Kulturi*. İzdatelstvo YazıkiSlavyanskikh Kultur.
- Rudenko, S.İ. (1952). Gornoaltayskiye Nahodki i Skifi, İtogi Problemi, Akademii Nauk, Moskva.
- Sancak, S. (2021). Demir Çağı Urartu Mezar Buluntularının Bioarkeolojik Değerlendirilmesi: Mezar Hediyesi Mi Kişisel Eşya Mı?. *Van Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Van.
- Sokolov, A.M. (1904). *Keramicheskaya Tehnologiya*, Vladimerskaya Tipo-Litografiya Vladimirskiy 19, Sankpeterburg.
- Stepanova, N.F., Florov, V.V. (2017) Keramika s Poseleniy Rannego Jeleznogo Veka Lesostepnogo Altaya. *Teoria Praktika Arheologičeskih İsledovanıy*, Barnaul, s. 71-85.
- Tsetlin, Y.B. (2010). Osnovniye Napravleniya İzuçeniya Devnego Gonçarstva v Trudah A.A. Bobrinskogo”, *Drevneye Gonçarstvo: İtofi i Perspektivi İzuçeniya*, Moskva, s. 13-35.
- Tsetlin, Y.B. (2012). “Eksperiment v İzuçenii Drevnego Gonçarstva”, S.V. Oshıbkina (Ed.), *Federalnoe Gosudarstvennoye Byudjetnoe Uçrejdenie Nauki Institut Arheologii Rossiyskoy Akademii Nauk*, Moskva, s. 725-734.
- Tsetlin, Y.B. (2015). “Multidisiplinarnie İssledovaniya Drevney Keramiki (Puti, Vozmojnosti, Perspektivi”, *IV Severniy Arheologičeskiy Kongress*, Ekaterinburg, s. 176-194.
- Tulegenov, T.J., Çekin, A.G., Sultaniyarova, A.J. (2019). “Atributsiya i Kultura İnterpredatsiya Kolektsii Keramiki Sakskey Epohi İz Fondov Gosudarstvennogo İstoriko-Kulturnogo Zapovednika-Muzeya Esik”, *Journal of History*, c.4(95), s.131-138, Esik.
- Turgaraeva, G.M. (2016). *İstoriya Kazahstana*. İzdatelstvo “Evero”. Almatı.
- Ünal, S. (2020). “Çağların Akışında Anadolu Pişmiş Toprak Kültürü”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(4), s. 927-956.
- Yakubovskiy, L.T. (1996). *Saki Yujnogo Priaralya*, Rossiyskoya Akademia Nauk Institut Arheologii, Moskva.
- Yıldırım, E. (2020). *Türk Bozkır Kültürünün Doğuşu Andronovo Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Zainolla, S., Anatolieviç, B.N. ve diğeri (2016). “Kultura Sakov i Skifov Velikogo Poyasa Evraziyskih Stepey”, *Mir Bplşogo Altaya*, C. 2(4-1).

Elektronik Kaynaklar

https://www.worldometers.info/img/maps/kazakhstan_political_map.gif Erişim Tarihi: 10.06.2022, 11:35.

[Музей археологии \(e-history.kz\)](http://музей.археологии.е-history.kz) Erişim tarihi: 25.08.2022, 14:32.

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9_%D0%9C%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B5 Erişim tarihi 25.08.2022, 14:55.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Sabira OSMAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Barosu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi- 2015
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü- 2019

